

El material ceràmic d'importació de la vil·la romana de Puig Rodon (Corçà, Baix Empordà), d'època severiana a la Baixa Antiguitat

J. M. NOLLA (*)

J. CASAS (**)

ABSTRACT

In this study we analyse, starting from the ceramic material, preferably imported, the different structural stages of the village of Puig Rodon de Corçà (Baix Empordà) from the ending of the second century up to the late empire. We compare this material, stage by stage, with other deposits to verify the differences and the similarities, some of which are explainable because of the season or the distance from the sea.

Key words: African Ceramic, Amphora, Middle and Late Empire, Village, Chronology.

1. INTRODUCCIÓ I OBJECTIUS(*)

Aquest interessant jaciment (fig. 1) es localitza en els pendents meridionals del Puig Rodon, una suau elevació de poc més de 100 m d'altura que domina el poble de Corçà, situat més enllà, cap a migdia, a poc més d'un quilòmetre de distància, en una situació de privilegi dominant les riques vall del Rissec i del Daró, perfectament delimitades al nord, a l'oest i al sud pels contraforts de les Gavarres. Des del lloc ocupat per l'antiga vil·la es domina una amplíssima extensió de territori, especialment adequada cap a migdia i llevant i perfectament comunicada per una complexa xarxa de vells camins alguns dels quals, com el "Camí d'Empúries", constitueix una de les vies romanes principals del nord-est de Catalunya, en unir *Emporiae* i *Gerunda* i, a través del camí, tot el sector productiu arrecerat al costat oriental i nord del massís de les Gavarres⁽¹⁾.

(*) c/ Nou, 14, quart C, 17001 Girona.

(**) c/ Vicenç Bou, s/n, 17465 Camallera (Alt Empordà, Girona).

(*) Agraïm a Xavier Aquilué la seva inestimable ajuda.

(1) CASAS J. & SANMARTÍ E. (1980) El "Camí d'Empúries". Aproximació a la xarxa viària del Baix Empordà, *Informació Arqueològica*, 33-34, Barcelona, pp. 59-63; NOLLA J. M. & CASAS J. (1984) *Carta Arqueològica de les comarques de Girona. El poblament d'època romana al nord-est de Catalunya*, Girona, pp. 53-70, especialment, 63-64; NOLLA, J. M. (1987) La vil·la romana de Mas de Dalt a Canapost. Noves dades, *Estudis sobre Temes del Baix Empordà*, 6, Sant Feliu de Guíxols, pp. 46-47 i 53.

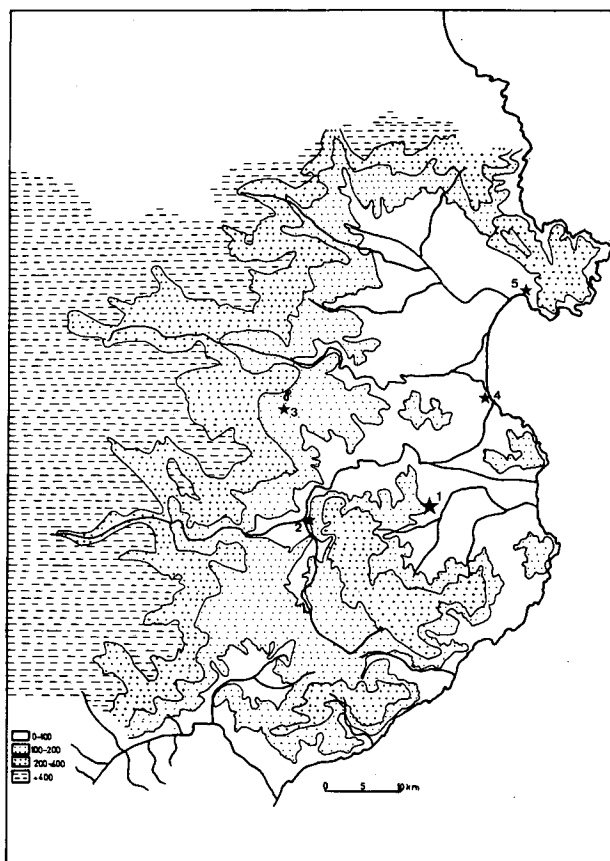

Fig. 1.- Situació de la vil·la de Puig Rodon (Corçà, Baix Empordà) i dels altres jaciments d'aquest territori que hem utilitzat per comparar-ne el material ceràmic; 1) Puig Rodon, 2) Casa Pastors (Girona), 3) Vilauba (Camós), 4) Empúries (l'Escala), 5) Roses.

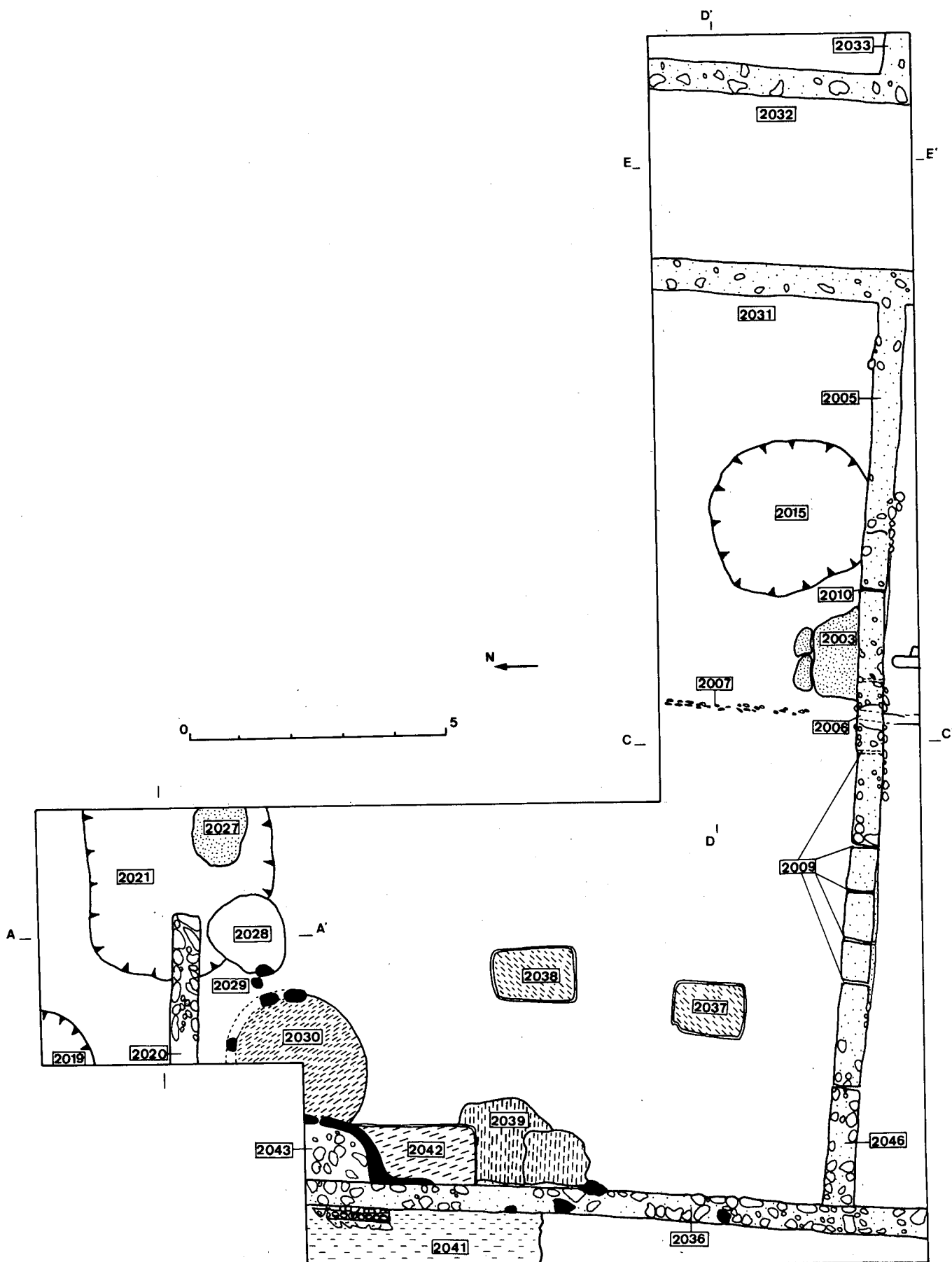
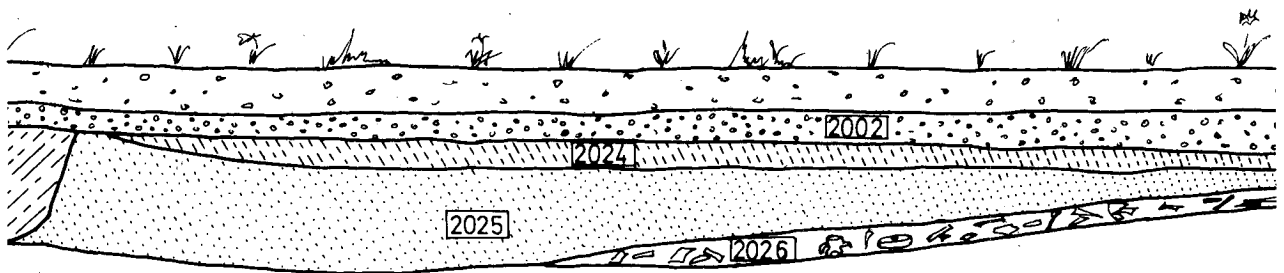
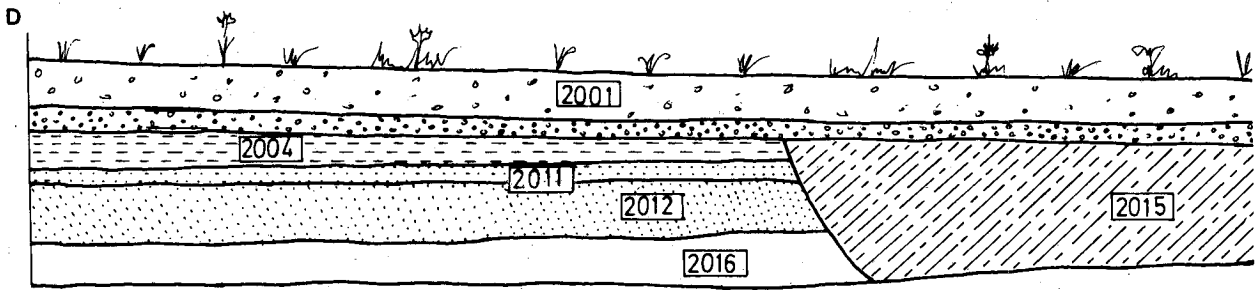

Fig. 2.- Puig Rodon. Planta general del Sector 2. S'assenyalen les UE més significatives i la situació de les diverses seccions.

0 1m.

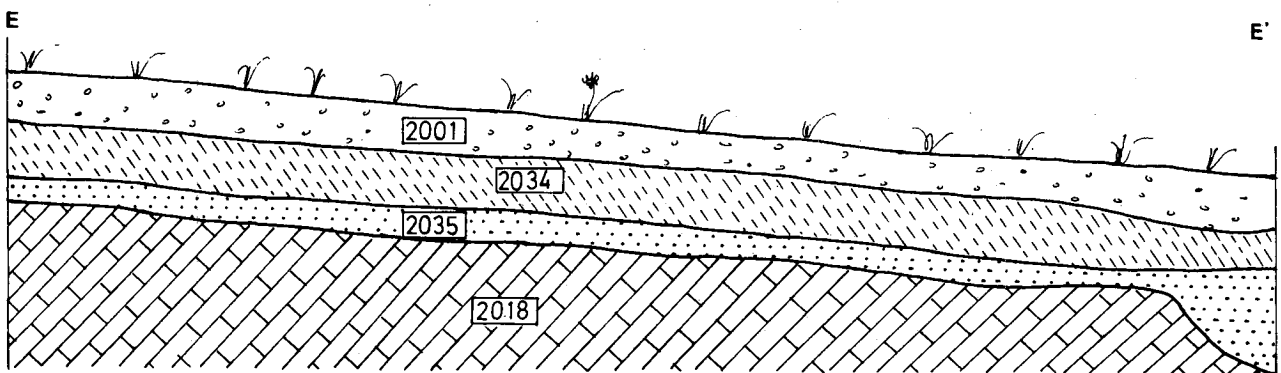
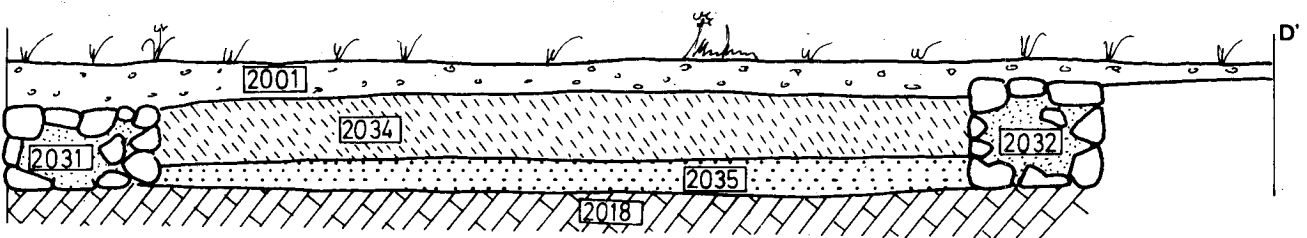

Fig. 3.- Puig Rodon, Sector 2. Seccions D/D' (est-oest) i E/E' (nord-sud).

La seva existència és coneguda del segle passat i fou objecte d'excavacions i divulgació per part de Pella i Forgas⁽²⁾, el qual en donà a conèixer, convenientment, un interessant mosaic polí crom, un *opus tessellatum*, que, recentment ha estat redescobert. Aquestes notícies, l'existència de paviments de mosaic i algunes troballes fortuïtes juntament amb esporàdiques prospeccions, convertiren Puig Rodon, en un punt de referència constant sempre que es parlava d'establiments d'època romana en aquest territori⁽³⁾, sempre, però, a partir de dades insuficients que no milloraven substancialment, les breus i antigues referències de l'erudit de Begur.

L'any 1981, J. Casas n'inicià l'exploració sistemàtica del jaciment durant quatre campanyes, fins a 1984, que han estat convenientment publicades⁽⁴⁾. A partir dels resultats d'aquestes excavacions científiques, estem en disposició de comprendre amb molta més aproximació la història de la vil·la, les diverses reestructuracions, millores i reformes i la vida de l'edifici, tot i que, caldrà ampliar l'àrea excavada i continuar treballant durant molt temps per lligar i ex-

plicar la història d'aquest jaciment i, a través seu, del "fundus" i dels homes que l'habitaren, de la fundació al seu abandonament final. Tanmateix, la informació, precisa, del què disposem, pel que fa a la fase que s'obre a les darreries del segle II fins a la fi de l'Antiguitat, és prou valuosa i rica com per fer-ne una anàlisi detallada i presentar-la a la discussió pública.

En la publicació de les quatre campanyes d'excavació (1981-1984), s'expliquen en detall les àrees obertes, la problemàtica estratigràfica i estructural i les fases o subfases detectades, assenyalant-ne la cronologia proposada, inicialment, per a cada una. No tornarem a repetir cap d'aquests aspectes si no és imprescindible per entendre el discurs o bé per efectuar alguna correcció especialment pel que fa a la datació dels diversos moments que, en algun cas i com a resultat d'una anàlisi més acurada del material arqueològic recuperat, s'ha hagut de modificar. En aquest treball pretenem estudiar el material ceràmic, i relacionar-lo amb el d'altres estacions, ben conegudes, d'aquestes contrades, per intentar treure'n algunes conclusions de tipus general.

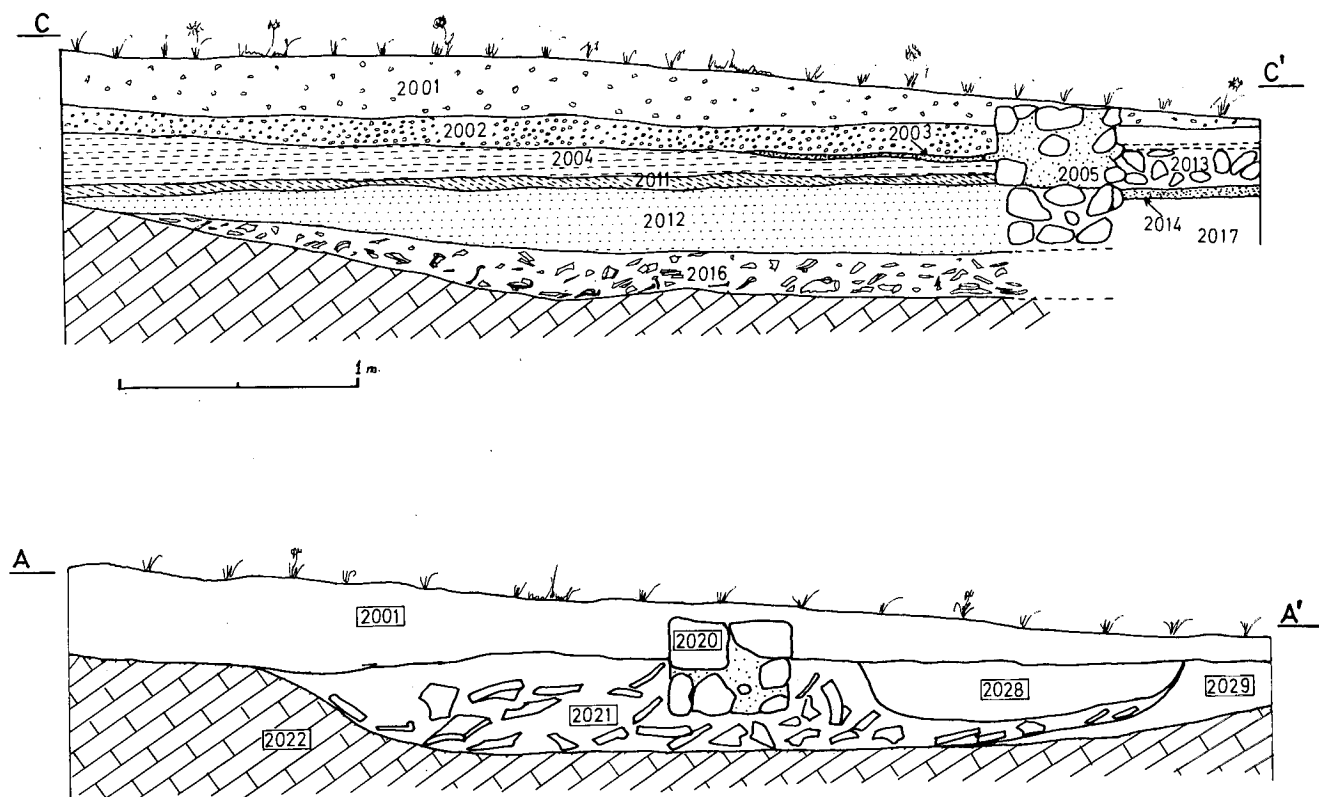

Fig. 4.- Puig Rodon, Sector 2. Seccions C/C' i A/A'.

(2) PELLA i FORGAS J. (1883) *Historias del Ampurdán*, Barcelona, pp. 223-225.

(3) PLA i CARGOL J. (1948) Comisión Provincial de Monumentos. Un siglo de actuación, *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, III, Girona, p. 166; OLIVA M. (1953) Actividades de la Comisaría Provincial de Exvacaciones de Excavaciones Arqueológicas de Gerona, *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, VIII, Girona, p. 318; BALIL A. (1971) Mosaicos romanos de Hispania Citerior, I. Conventus Tarraconensis. Fasc. 1. Ager Emporitanus et Gerundensis, *Studia Archaeologica*, 12, Santiago de Compostela, p. 19;

BADIA J. (1977) *L'arquitectura medieval de l'Empordà. I. El Baix Empordà*, Girona, p. 155; NOLLA J. M. & NIETO F. J. (1978) Alguns aspectes de la romanització al nord-est de Catalunya, *Els pobles pre-romans del Pirineu. 2. Col·loqui Internacional d'Arqueologia de Puigcerdà*, Puigcerdà, p. 243; CASAS & SANMARTÍ (1980), p. 63; NOLLA & CASAS (1984), pp. 127-131.

(4) CASAS J. (1986) Excavacions a la vil·la romana de Puig Rodon (Corçà, Baix Empordà), *Estudis sobre Temes del Baix Empordà*, 5, Sant Feliu de Guíxols, pp. 15-77.

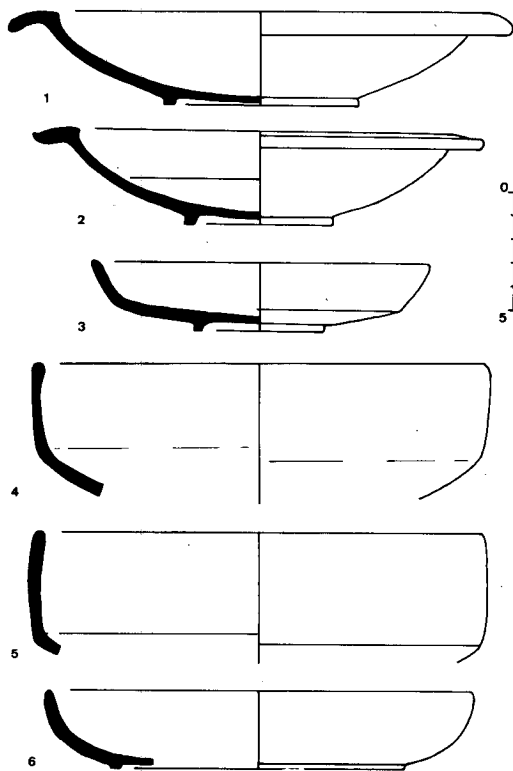

Fig. 5.— Puig Rodon, Sector 2. Fase II, UE2016. TSA A: 1) Lamb. 4/36 B; 2) Lamb. 23; 3) Lamb. 3c1; 4) Lamb. 3a, variant Martín-Mascarell, 1969, fig. 11,1; 5) Lamb. 3b1 i 6) Lamb. 9 a2, variant.

2. FASE I

Les estructures més antigues de l'edifici localitzades fins ara⁽⁵⁾, corresponen a dues Unitats Estratigràfiques, 2030 i 2043 (fig. 2), que cal considerar, molt probablement, com les restes de la boca i cambra de foc d'uns forns de terrissa pel damunt dels quals passen les parets bastides en un moment més avançat i que documenten una activitat artesanal associada a la vil·la, una Fase I, escassament documentada si no és a través d'aquestes restes i de fragments arqueològics residuals aparegut abundantment en estrats de formació més moderna. Aquesta Fase I es detecta, de moment, només a l'anomenat Sector 2 de l'excavació.

3. FASE II

3.1. Anàlisi del material

Identificada, ara per ara, només al Sector 2 (fig. 2, 3 i 4) i, per primera vegada, associats estrats i estructures d'una certa entitat amb un seguit de murs que delimiten un gran pati o àrea oberta i unes habitacions al seu entorn. Corresponen a aquest moment les UE 2016, 2026 i 2045 agrupades dins l'Estrat VI

(equivalent a Fase II) de la publicació de 1986⁽⁶⁾. Vegem-ne les troballes de cada UE independentment:

UE 2016. Pel que fa a la Terra Sigillata Africana A⁽⁷⁾, cal assenyalar les formes Lamboglia 4/36 (fig. 5,1), 23 (fig. 5,2), 3a variant Martín-Mascarell (fig. 5,4), 3b1 (fig. 5,5) i 3c1 (fig. 5,3). Entre les produccions de ceràmica de cuina nord-africana, constatem alguns productes amb vernís a la paret interna i al fons intern —formes Lamboglia 10 A/ Hayes 23 B (fig. 6,2) i Hayes 181 (fig. 6,1)—; un conjunt significatiu de plats/tapadora de vora fumada assimilables a la forma “Ostia I, fig. 261” (fig. 6,3); cassoles de vora d'ametlla i patina cendrosa recobrint la paret exterior (forma “Ostia III, fig. 267”)⁽⁸⁾ i olles sense coll i vora oberta del tipus “Atlante, lām. CVII, 12” o similar⁽⁹⁾. Altres troballes interessants però poc significatives eren set fragments de Terra Sigillata Clara B⁽¹⁰⁾, amb una vora de la forma 9 a de Lamboblia. Entre les àmfores, destaquen un important conjunt de recipients de base plana pròxims als productors de la Narbonense, el tipus G 4, però en aquest cas, productes locals⁽¹¹⁾ i, molt probablement, cuits en els tallers de la vil·la tal com sembla confirmar algun rebuig i fragments rebregats als quals ens referirem més endavant. Entre les ceràmiques més atípiques, molt abundants, assenyalam la presència d'unes geres nord-africanes característiques del segle II o III⁽¹²⁾ o bols carenats de llavi reentrant idèntics als fabricats al forn de Llafranc⁽¹³⁾, que sovintegen en estacions

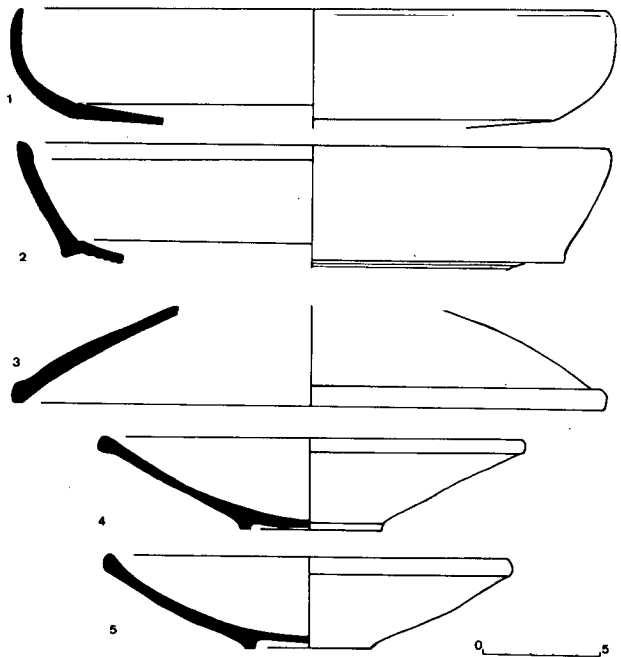

Fig. 6.— Puig Rodon, Sector 2. Fase II, UE2016. Africana de cuina: 1) Hayes 181; 2) Hayes 23 B; 3 i 4) “Ostia I, fig. 261” i 5) “Ostia I, fig. 261”, variant.

⁽⁵⁾ L'abundància de material residual més antic, de l'Alt Imperi i, molt probablement també, d'època baix-republicana, ens fa suposar uns orígens més remots, amb un nucli inicial molt més reduït.

⁽⁶⁾ CASAS J. (1986), pp. 30-35.

⁽⁷⁾ Des d'ara TSA A, C o D, per designar les produccions africanes.

⁽⁸⁾ CASAS J. (1986), p. 23, fig. 11,2.

⁽⁹⁾ CASAS J. (1986), p. 23, fig. 11,3.

⁽¹⁰⁾ Des d'ara TSC B.

⁽¹¹⁾ CASAS J. (1986), p. 35, fig. 13,5-7. Sobre recipients semblants cuits a la terrisseria de Llafranc: NOLLA J. M., CANES J. M. & ROCAS X. (1982) Un forn romà de terrissa a Llafranc (Palafregell, Baix Empordà). Excavacions de 1980-1981, *Ampurias*, 44, Barcelona, pp. 173-176.

⁽¹²⁾ CASAS J. (1986), p. 34, fig. 12,1.

⁽¹³⁾ CASAS J. (1986), p. 34, fig. 12,7-8; NOLLA et al. (1982), pp. 160-162.

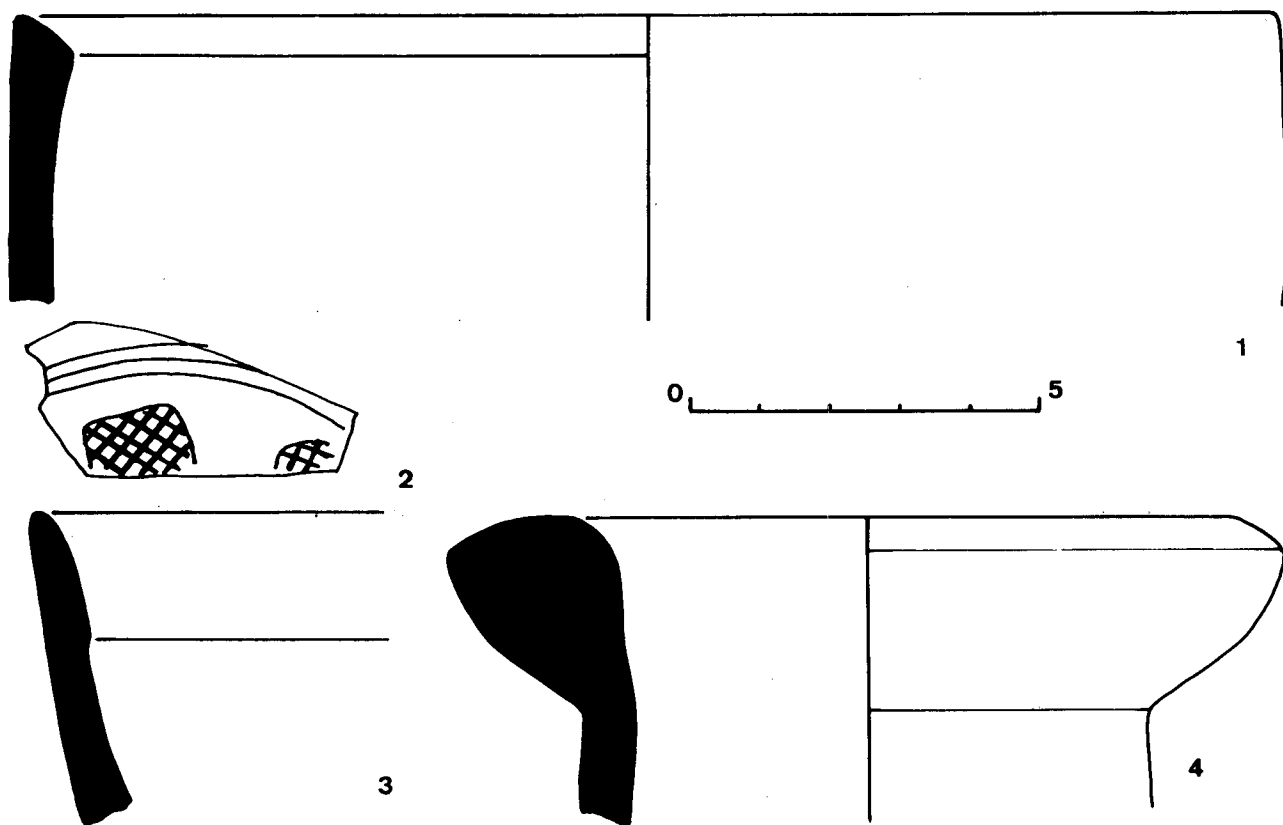

Fig. 7.- Puig Rodon, Sector 2. Fase III, UE2012. TSA A: 1) Lamb. 3b1; TSA D: 2) estampada, estil A (II o III) de Hayes; ceràmica africana de cuina: 3) Hayes 23 B; àmfora: 4) Africana I/Keay IIIB.

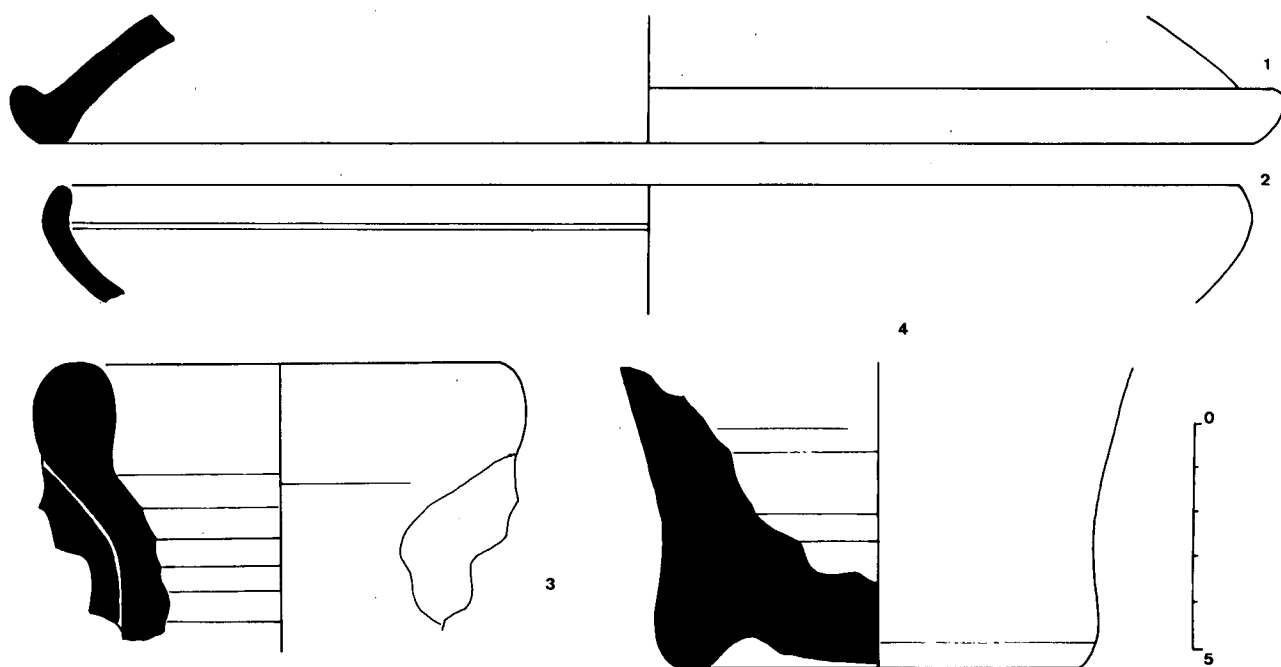

Fig. 8.- Puig Rodon, Sector 2. Fase III, UE2044. Ceràmica africana de cuina: 1) "Ostia I, fig. 264"; 2) Hayes 27; àmfora local de base plana similar a la G. IV: 3) i 4).

d'aquestes contrades i que podrien ser, també, d'origen local. No tenim, però, evidències indiscutibles en aquesta direcció. Quant a número total de fragments ceràmics i percentatge de cada tipus ceràmic, recordem que en total es recuperaren 1.909 pedassos, amb 174 de TSA A (9,11%), 298 de ceràmica africana de cuina (15,61%), 7 de TSC B (0,36%) i 261 d'àmfora (13,67%)⁽¹⁴⁾.

UE 2026. Sense troballes significatives. 289 fragments ceràmics inventariats, amb 12 de TSA A (4,15%); 14 de ceràmica de cuina africana (4,84%); i de TSC B (0,34%) i 60 fragments d'àmfora (20,76%).

UE 2045 no proporcionà material arqueològic.

3.2. Cronologia

La datació d'aquesta Fase II ens la proporciona la ceràmica d'importació, sobretot, la ceràmica Africana A, quasi exclusivament A2. Sense entrar en detalls, tot assenyalava una cronologia als voltants del

canvi del segle II al III (formes Lamboglia 23, 3b1 i 3c1)⁽¹⁵⁾ amb uns paral·lels magnífics al farcit artificial d'un pou a la vil·la dels Tolegassos a Viladamat (Alt Empordà)⁽¹⁶⁾ o en l'estrat III, per sota del mosaic polícrom de l'habitació B de la vil·la del Pla de l'Horta a Sarrià de Ter⁽¹⁷⁾. Recolzen aquesta datació les africanes de cuina, característiques, les variants identificades, dels segles II i III, les comunes i les àmfores i els pocs fragments de TSC B, amb una cronologia a cavall entre els segles II/III. L'única moneda recuperada és baix-republicana⁽¹⁸⁾ i, per tant, poc ajuda a l'hora de fixar la datació de l'estrat.

4. FASE III

4.1. Anàlisi del material

La Fase III correspon als Estrats V i IV de la publicació⁽¹⁹⁾ i constitueix una reforma notable, però en bona part desconeguda, amb un seguit d'elevacions i noves pavimentacions. Conformen aquest paquet, les UE 2012, 2025, 2044, en part afectades pel fossat

Fig. 9.- Puig Rodon, Sector 2. Fase III, UE2024. TSA A: 2) 3a, variant Martín-Mascarell, 1969, fig. 11,1; 3) Lamb. 2 b; 4) Lamb. 3b1; ceràmica africana de cuina: 1) "Ostia I, fig. 273"/ Hayes 193; 5) Lamb 9A; 6) i 7) Hayes 23 A; àmfora local de base plana: 8).

⁽¹⁴⁾ Els percentatges s'han aconseguit, sempre, a partir de tots els fragments ceràmics recuperats deixant de banda, només, la tegula i l'imbrex.

⁽¹⁵⁾ Sobre aquestes formes, podeu veure: LAMBOGLIA N. (1958) Nuove osservazioni sulla "Terra Sigillata Chiara". I. (Tipi A e B), *Rivista di Studi Liguri*, XXIV, Bordighera, pp. 291-292 i 265-266; HAYES J. W. (1972) *Late Roman pottery*, Londres, pp. 29-31 i 41-42; CARANDINI A. et al., (1981) *Atlante delle forme ceramiche. I. Ceramica fine romana nel bacino mediterraneo (Medio e Tardo Impero)*, Roma, pp. 25, 33 i 32, respectivament.

⁽¹⁶⁾ CASAS J. & NOLLA J. M. (en premsa) Un conjunt tancat amb ceràmica africana a la vil·la romana del Tolegassos (Viladamat, Alt Empordà), *Empúries*, 48-50, Barcelona.

⁽¹⁷⁾ NOLLA J. M. (1982-1983) Algunes notes entorn de la vil·la del Pla de l'Horta a Sarrià de Ter (Girona), *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXVI, Girona, pp. 111-130, especialment 115-117.

⁽¹⁸⁾ CASAS J. (1986), p. 33.

⁽¹⁹⁾ CASAS J. (1986), pp. 35-36.

antic d'enterrament d'un bòvid (UE 2015), 2011 i 2024, i, més enllà del pati o àrea exterior, 2034 i 2035 a l'anomenada Habitació núm. 3⁽²⁰⁾ (fig. 2 a 4).

UE 2012. Identifiquem, entre la TSA A la forma Lamboglia 3b1 (fig. 7,1), la forma Lamboglia 10 A/Hayes 23 B (fig. 7,3), entre les ceràmiques de cuina africanes i una vora d'àmfora Africana I/Keay IIIB (fig. 7,4), a més de ceràmiques oxidades comunes. Molt més interessant és la presència de TSA C, l'aparició de la qual s'ha de situar vers el segon terç del segle III⁽²¹⁾, amb una única forma identificada, la Hayes 50. També, dos únics fragments de TSA D (fig. 7,2), producció que apareix en el segle IV⁽²²⁾. Pel que fa a presència percentual direm que d'un total de 1.705 fragments n'hi ha 42 de TSA A (2,46%), 6 de TSA C (0,35%), 2 de TSA D (0,11%), 40 d'africana de cuina (2,34%), 1 de TSC B (0,05%), 5 de TSC Brillant o *Lucente* (0,29%) i 286 fragments d'àmfora (16,77%).

UE 2025. Sense troballes significatives. En total s'inventariaren 253 fragments dels quals 8 eren de TSA A (3,16%), 7 d'africana de cuina (2,76%) i 111 d'àmfora (43,87%).

UE 2044. Entre la TSA A, destaquem uns fragments assimilables a la forma Hayes 27 (fig. 8,2), un plat/tapadora d'africana de cuina de la forma "Ostia I, fig. 264" (fig. 8,1), àmfores locals de base plana (fig. 8,3 i 4) i ceràmiques comunes oxidades. Quant a percentatges diguem que en total es recuperaren 997 fragments dels quals 68 eren de TSA A (6,88%), 50 de ceràmica africana de cuina (5,01%) i 175 d'àmfora (17,55%).

UE 2011. Sense troballes significatives quant a valor cronològic absolut. De 471 fragments inventariats, 45 eren de TSA A (9,55%), 105 d'africana de cuina (22,29%), i 46 d'àmfora (9,76%).

UE 2024. Assenyalem, en primer lloc, la localització d'alguns fragments de TSC *Lucente*, i entre la TSA A destaquem la forma Lamboglia 3a, variant Martín-Mascarell, 1969, fig. 11,1 (fig. 9,2), i Lamboglia 3b1 (fig. 9,4) i 2b (fig. 9,3); entre l'africana de cuina fem referència a les formes "Ostia I, fig. 273" / Hayes 183 (fig. 9,1), més aviat rara⁽²³⁾, la Hayes 23A/Lamboglia 10B (fig. 9,6 i 7) i la Lamboglia 9A o similar (fig. 9,5). Entre les àmfores destaquen alguns vores de recipients de base plana pròxims a la forma G 4, de producció local (fig. 9,8) i que constitueixen la part més nombrosa del conjunt. A nivell de percentatge de 1.288 fragments inventariats, 113 eren de TSA (8,77%), 8 de *Lucente* (0,62%), 291 d'africana de cuina (22,59%) i 213 d'àmfora (16,53%).

UE 2035. Entre la TSA A, detectem les formes Hayes 6, 9, 16 i 21 i d'africana de cuina les cassoles Hayes 23A i B, 183/ 184, 196 i 197. En total s'in-

ventariaren 494 fragments ceràmics dels quals 18 eren de TSA A (3,64%), 60 de ceràmica de cuina africana (12,14%) i 110 d'àmfora (22,26%).

UE 2034. Es localitza damunt mateix de 2035 i es tracta d'una capa molt més potent i més rica en material arqueològic. Destaca un sol fragment de *Lucente*, informe, com a element més modern. Pel que fa a la TSA A detectem les formes Hayes 6B o C (fig. 10,6 i 7), Lamboglia 2B (fig. 10,3 a 5) i Lamboglia 3b1 (fig. 10,1 i 2). Les ceràmiques de cuina nord-africanes conformen un conjunt notablement extens entre les quals assenyalaríem les formes Lamboglia 9a o b (fig. 10,10), Lamboglia 10B (fig. 10,9) "Ostia I, fig. 261" (fig. 10,11), "Ostia I, fig. 56" o similar (fig. 10,13), Hayes 183, (fig. 11,2), "Ostia I, fig. 270" (fig. 11,3) i Hayes 197 així com algun fragment de gerra de boca trilobulada (fig. 10,8) que també hem pogut localitzar entre el material ceràmic del farciment d'un pou als Tolegassos (Viladamat)⁽²⁴⁾. Entre els recipients amfòrics destaquen abundantment els de base plana d'origen local (fig. 11,5), algunes àmfores de salaons sud-hispàniques (fig. 11,6) i un segell sobre un fragment informe on es llegeix O.../CPRO (fig. 11,4) que molt probablement cal atribuir a una àmfora africana de forma indeterminada (Africana I o II). En total es recuperaren 4.233 fragments de terrissa dels quals 150 eren TSA (3,54%), 799 d'africana de cuina (18,87%), 10 de TSC B (0,25%), 1 de *Lucente* (0,02%) i 887 d'àmfora (20,95%).

4.2. Cronologia

Ens són útils per damunt de tot, a l'hora de proporcionar-nos el *terminus post quem*, els pocs fragments d'Africana C i D, algunes de les variants de l'africana de cuina, la Clara B i, sobretot, la *Lucente*. Interessa assenyalar que les produccions més modernes, C, D i *Lucente*, només són presents a 2012, l'estrat superior que es diposità directament sobre 2044 o, en el cas de la *Lucente*, un únic fragment a 2034. Pensem que els dos fragments de D poden correspondre, potser, a l'època d'ús del paviment o ser intrusions (constitueixen un 0,11% del total) mentre que els fragments de C (0,35%) i *Lucente* (0,29% en un cas i 0,02% en l'altre) estan molt més pròxims als percentatges característics d'aquest tipus de ceràmica en jaciments d'aquest territori. La resta del material és més atípic però molt pròxim al de la Fase II, potser amb l'interès afegit de la forma Hayes 193 d'africana de cuina, més aviat rara, que es data dins del segle III, amb una aparició documentada a Ostia en estrats de vers el 200⁽²⁵⁾. La manca de C, D i *Lucente* a les UE 2025, 2044 i 2035 constitueix una evidència important que permet valorar els fragments escassíssims de la UE 2012 tal com cal; la resta del material arqueològic és idèntica en uns i altres estrats. A partir d'això, pensem que cal datar aquesta Fase III a

⁽²⁰⁾ CASAS J. (1986), p. 35.

⁽²¹⁾ LAMBOGLIA N. (1963) Nuove osservazioni sulla "Terra Sigillata Chiara" (Tipi C, Lucente e D), *Rivista di Studi Liguri*, XXIX, Bordighera, pp. 145-147; CARANDINI et al. (1981), pp. 58-60.

⁽²²⁾ LAMBOGLIA N. (1963), pp. 180-184; CARANDINI et al. (1981), pp. 78-81.

⁽²³⁾ HAYES, J. W. (1972), pp. 207-208; NOLLA J. M. & AQUILUÉ X. (1984) Notes sobre una cassola de cuina africana procedent d'Empúries, *Informació Arqueològica*, 42, Barcelona, pp. 51-57.

⁽²⁴⁾ CASAS & NOLLA (en premsa).

⁽²⁵⁾ HAYES J. W. (1972), pp. 207-208; CARANDINI et al. (1981), p. 222; NOLLA & AQUILUÉ (1984), pp. 51-57.

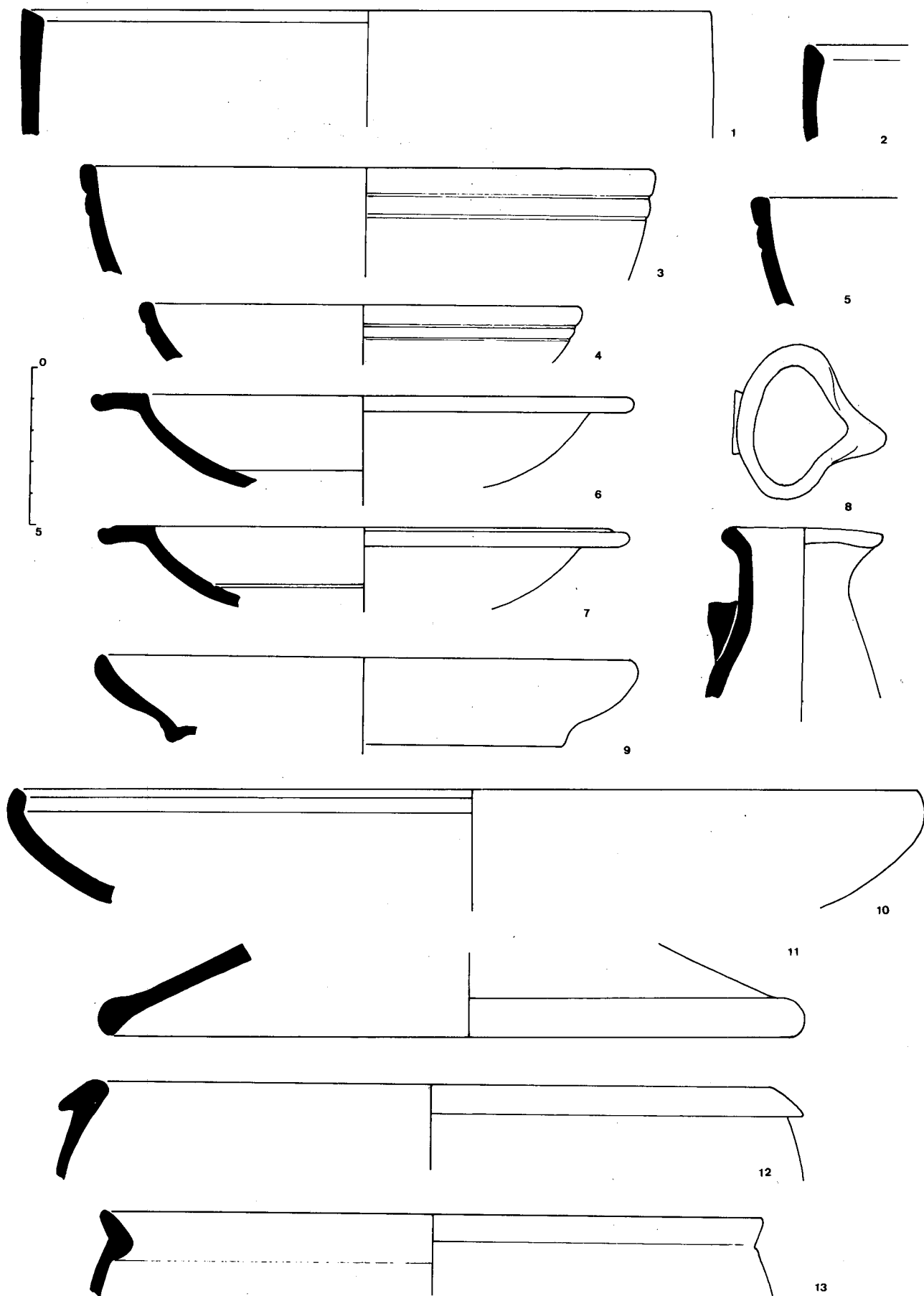

Fig. 10.— Puig Rodon, Sector 2. Fase III, UE2034. TSA A: 1) i 2) Lamb. 3b1; 3) a 5) Lamb. 2 b; 6) i 7) Hayes 6 B o C; ceràmica de cuina africana: 8) gerro trilobulat; 9) Hayes 23 A; 10) 9 a o b; 11) "Ostia I, fig. 261"; 12) olla, forma indeterminada; 13) "Ostia I, fig. 56".

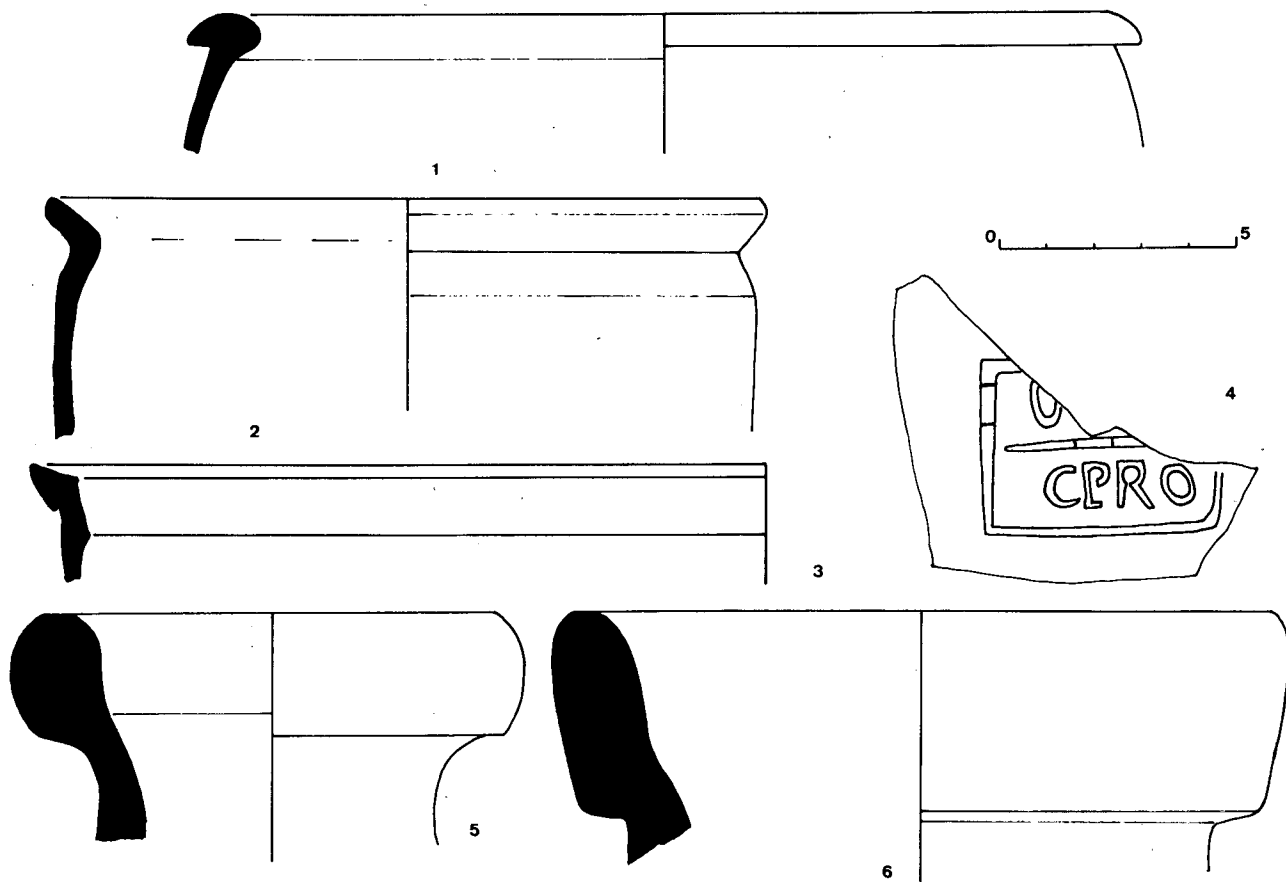

Fig. 11.— Puig Rodon, Sector 2. Fase III, UE2034. Ceràmica africana de cuina: 1) forma indeterminada; 2) Hayes 183; 3) "Ostia I, fig. 270"; àmfors: 1) estampilla O../CPRO; 5) base plana local; 6) indeterminada.

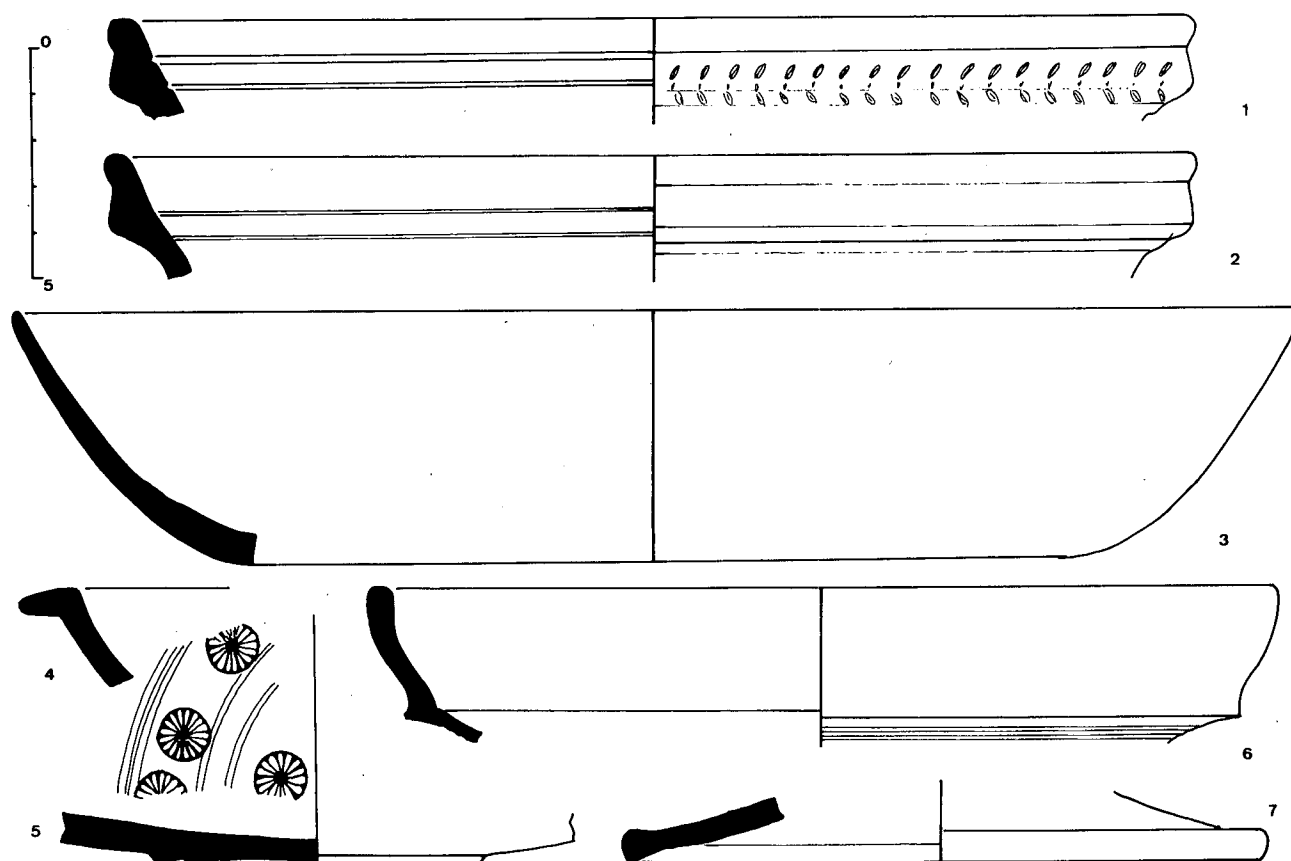

Fig. 12.— Puig Rodon, Sector 2. Fase IIIB, UE2004. TSA A: 1) Lamb. 1 B; 2) Lamb. 2C; TSA C: 3) Hayes 50; TSA D: 4) Hayes 58; 5) estampada, estil B de Hayes; ceràmica africana de cuina: 6) Hayes 23 A; 7) "Ostia I, fig. 261".

les darrereries del segle III o primers anys del segle IV, en aquest cas, dins de la primera dècada o poc menys, la qual cosa explicaria la presència de C i *Lucente* i, fins i tot, D i la majoria de material, més atípic, propi dels segles II i III

5. FASE III B

5.1. Peculiaritats i material

Per damunt de la Fase III, de vers el 300, hom situà l'Estrat III que era format per les UE 2004 i 2023, de fet una subdivisió subtil d'un mateix nivell a partir d'una textura i d'un color diferents, característiques d'una capa d'elevació força potent i formada per terra d'escombreres⁽²⁶⁾ (fig. 2 a 4). L'anàlisi del material ceràmic es fa conjuntament.

El material més modern correspon a la TSA D, amb uns pocs fragments, on destaquen la forma Hayes 58 (fig. 12,4) i un fons amb decoració estampada a base d'una senzilla roseta de pètals radials entorn d'un petit cercle (fig. 12,5) similar al segell núm. 44B de Hayes, estil B amb una datació proposada entre el 350-425⁽²⁷⁾. Molt interessant resulta, també, la presència de ceràmica estampada baix-imperial, reduïda i oxidada, produïda a la Gàl·lia Meridional a partir de final del segle IV, amb alguna forma ben identificada com el bol Rigoir 18, amb decoració estampada a la paret exterior a base d'una filada de rectangles puntillats i una banda de palmetes del tipus 72 de Rigoir o similar⁽²⁸⁾. Cal fer notar alguns fragments de *Lucente*, TSA C, amb la forma Hayes 50 (fig. 12,3), TSA A, molt abundosa, amb les formes Lamboglia 1b (fig. 12,1), 1c (fig. 12,2), 3b1 i Hayes 14B⁽²⁹⁾, formes majoritàriament de finals del segle II i III i entre la ceràmica africana de cuina, detectem la forma "Ostia I, fig. 261" (fig. 12,7), Lamboglia 10B (fig. 12,6) i 10A i "Ostia III, fig. 267". Pel que fa a les àmfores assenyalen la presència de les formes següents: Africana IB/ Keay IIIB (fig. 13,5), Africana IIC/ Keay VI (fig. 13,3) i Africana IID/ Keay VII (fig. 13,1), entre els productes nord-africans; Almagro 51C/ Keay XXIII (fig. 13,6), entre els sud-hispànics i algun fragment assimilable a la forma G 7 (fig. 13,2), sud-gàl·lica⁽³⁰⁾, juntament a molts fragments de variants locals de la forma G 4 (fig. 13,4), que com hem anat veient, apareixen constantment en estrats de les Fases II i III i que, molt probablement, són, en bona part, produïts en la mateixa vil·la. En relació a la producció terrissaire local, destaquem també la presència, gens escassa, d'uns bols carenats i llavi reentrant de ceràmica rosada que sabem que també foren produïts als forns de Llafranc (Palafrugell)⁽³¹⁾. Quant a percentatges, diem que de 1.377 fragments inventariats, 4 corresponen a la TSA D (0,29%), 4, també, a la ceràmica estampada reduïda baix-imperial (0,29%), 2 a la variant oxidada de la mateixa producció (0,14%) (en total un 0,43%), 4 a la TSA C (0,29%), 90 a la TSA A

(6,55%), 189 a l'africana de cuina (13,75%) i 268 fragments d'àmfora (19,50%).

5.2. Cronologia

Pel que fa a la cronologia de l'estrat, i si bé és cert i evident que la major part del material ceràmic és ben semblant al dels nivells de les Fases III i II, també ho és que l'Africana C, la *Lucente* i, sobretot, l'Africana D, l'estampada baix-imperial i les àmfores, ens proposen una cronologia de darrer quart del segle IV o, potser millor, primera meitat del segle V. La presència majoritària de material més antic s'explicaria perfectament en tractar-se de terra d'escombreres necessària per elevar i nivellar un amplísim sector. Tanmateix hi cap una altra explicació que no modifica substancialment la situació però que cal comentar i que creiem molt més probable. En efecte, en aquest pati o àrea oberta de la vil·la, entre les Fases III i IV, el que seria l'Estrat IV que acabem d'utilitzar, funcionen dos forns de terrissa UE 2037 i 2038 (fig. 2), la construcció dels quals se situa dins de 2004. D'aquesta manera, l'Estrat IV (2004) correspondria a la Fase III, essent una reforma efectuada immediatament o molt poc després, cosa que explicaria la gran similitud entre el material ceràmic de l'Estrat V i del IV. El material més tardà, correspondria als darrers moments de funcionament d'aquestes estructures artesanals. Considerarem l'Estrat IV com Fase III B. Per les peculiaritats pròpies de la seva formació, no el tindrem en compte a l'hora de comparar el material amb el d'estrats cronològicament pròxims d'altres estacions.

6. FASE IV

6.1. Fase IV. Àrea del pati.

Característiques i ceràmica d'importació

En el gran pati, per damunt de l'Estrat III s'hi situa el II format, exclusivament, per la UE 2002 (fig. 2 a 4). Es tracta d'un nivell pla, uniforme, general i de poca potència que fa l'efecte de tractar-se d'un sòl o de la preparació immediata d'un paviment. Constitueix la Fase IV de la vil·la i comporta actives reformes en el sector del pati o àrea descoberta.

Com a ceràmica de taula i de cuina importada més moderna, el material que ens servirà, bàsicament, per poder datar el nivell i la Fase, destaquem la TSA D, amb la forma Hayes 61, núm. 6 o similar (fig. 14,1), Hayes 64, núm. 4 (fig. 14,2 i 3), en dos exemplars identificats, un amb més diàmetre que l'altre, i la forma Lamboglia 59/ "Atlante lām. XXXIX, 6" (fig. 14,4). Cal assenyalar, també, la troballa de ceràmica estampada baix-imperial, reduïda i oxidada, amb la forma Rigoir 3 (tres exemplars, com a mínim), amb decoració al llavi de cercles concèntrics i pètals⁽³²⁾, de palmetes⁽³³⁾ (fig. 14,6 a 7 i 9), la forma Rigoir 21, amb proluxa decoració a rodeta a les parets exteriors del bol (fig. 14,8), i fragments informes amb

(26) CASAS J. (1986), p. 36-43.

(27) HAYES J. W. (1972), pp. 219-220.

(28) CASAS J. (1986), p. 50, fig. 21,9.

(29) CASAS J. (1986), p. 50, fig. 21,6-7.

(30) LAUBENHEIMER F. (1985) *La production des amphores en Gaule Narbonnaise*, Paris, pp. 302-306.

(31) NOLLA et al., (1982), pp. 160-162.

(32) CARANDINI et al., (1981), lām. XII, núm. 54 o 55.

(33) CARANDINI et al., (1981), lām. XII, núm. 71.

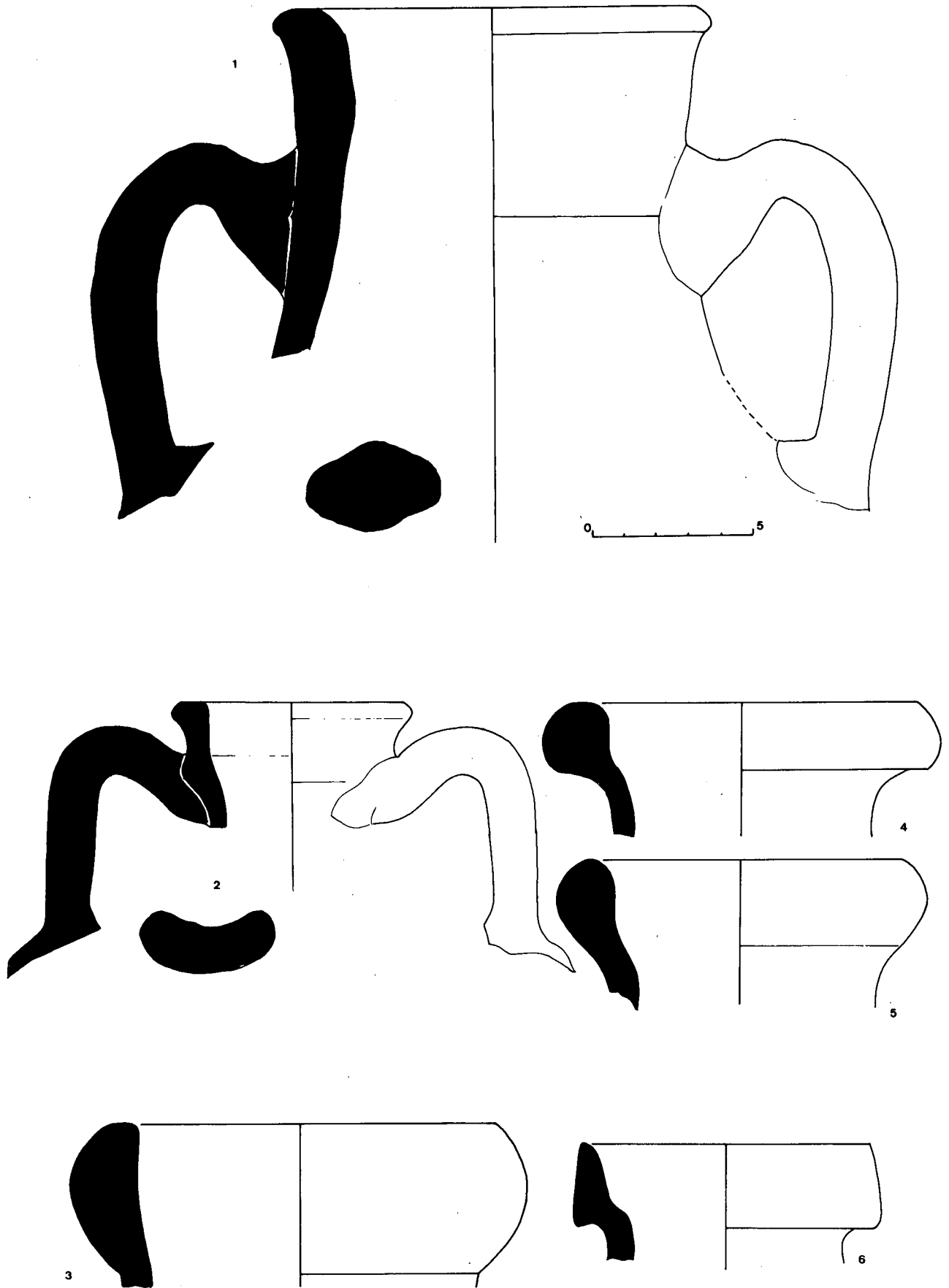

Fig. 13.— Puig Rodon, Sector 2. Fase IIIB, UE2004. Àmfora: 1) Africana IID; 2) G. VII o similar; 3) Africana IIC; 4) base plana local; 5) Africana IB; 6) Almagro 51C/ Keay XXIII.

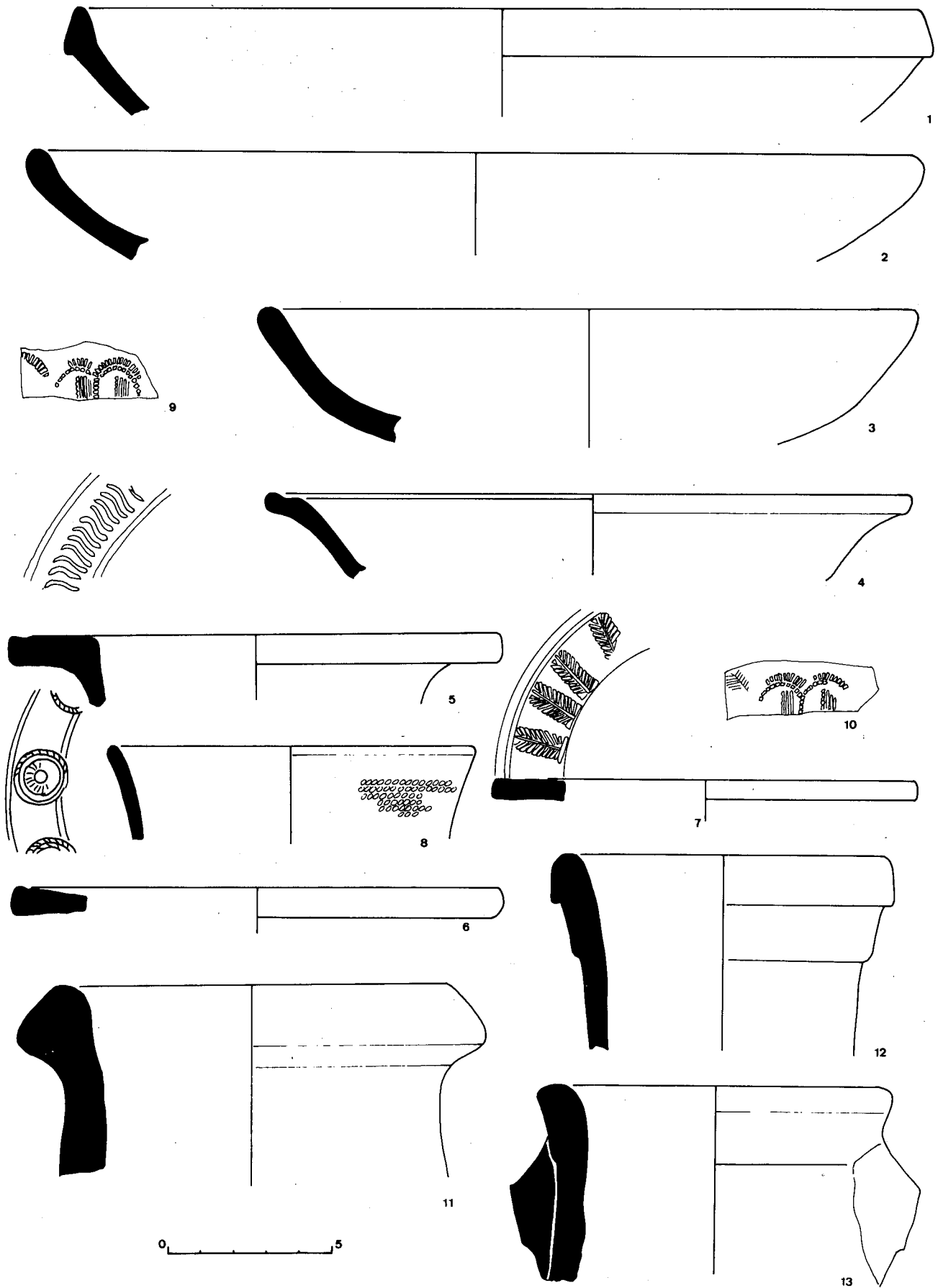

Fig. 14.- Puig Rodon, Sector 2. Fase IV, UE2002. TSA D: 1) Hayes 61, núm. 6; 2) i 3) Hayes 64, núm. 4; 4) Lamb. 59/“Atlante, lám. XXXIX, 6”; ceràmica estampada baix-imperial: 5) a 7) Rigoir 3; 8) Rigoir 21; 9 i 10) informes; àmfores: 11) Dressel 2/4; 12) Keay LXIIQ o R; 13) Keay XXVZ.

estampats en forma d'arcs, línies paral·leles puntillades a l'interior, etc. (fig. 14,5 i 10). Pel que fa a les àmfores ressenyem una vora residual de Dressel 2/4 (fig. 14,11) i exemplars nord-africans tardans entre els quals hem pogut diferenciar la forma Keay XXV Z65 (fig. 14,13) i la Keay LXII Q o R (fig. 14,12). Quant a percentatges recordem que foren recuperats 1.667 fragments dels quals 25 eren de TSA D (1,5%), 24 de TSA A, residual (1,43%), 6 de TSA C (0,35%), 2 de TSC *Lucente* (0,11%), 17 de ceràmica estampada baix-imperial reduïda (1'06%) i 2 d'oxidada (0,11%), 89 d'africana de cuina (5,33%) i 559 d'àmfora (33,53%).

6.2. Cronologia

El material ceràmic amb una cronologia precisa, com poden ser les diverses formes de TSA D, les àmfores, i confirmada, de manera més difusa, per les ceràmiques estampades baix-imperials de la Gàl·lia Meridional, ens indica una datació de primera meitat del segle V. En efecte, la forma Hayes 61⁽³⁴⁾ i Lamboglia 59/ Atlante, lám. XXXIX, 6⁽³⁵⁾ ens suggereixen unes dates de darreries segle IV, inicis segle V, que poden correspondre, també, a la forma Hayes 64 núm. 4⁽³⁶⁾, tot i la seva llarga perduració que la fa present en contextos molt més moderns. Pel que fa a les àmfores, la forma Keay LXII, nord-africana, apareix en el segle V, essent omnipresent a partir del darrer terç de la centúria en endavant. Les variants més antigues, per altra banda, semblen ser la Q o la R que segons alguns indicis es documentarien des de principis d'aquest segle⁽³⁷⁾. Pel que fa a la forma Keay XXV, originària segons algunes evidències de la *Byzacena*, cal datar la variant en el segle IV o una mica més enllà⁽³⁸⁾. La coincidència, en un mateix estrat, d'aquest material amb paral·lels idèntics en el gran abocador del Fòrum Provincial de Tarragona⁽³⁹⁾, ens fa proposar una data de primera meitat del segle V, probablement entorn del 450.

6.3. Habitació 2

A migdia del pati, més enllà de la paret 2005, es localitza l'Habitació núm. 2, la qual només començà a ser excavada i de la que no se'n coneixen ni els límits ni la funció (fig. 2 i 4). Per sota del nivell superficial, general (UE 2001), aparegué la preparació d'un sòl del qual res se'n conservava, format per pedruscall de mides regulars i terra enmig de la qual hi havia material ceràmic (UE 2013).

UE 2013. Entre la terrissa recuperada destaca la TSA D, amb les formes Hayes 91 A i B (fig. 15,1 i 3), Hayes 91 D, probablement (fig. 15,2), Hayes 61/Waagé 1948, lám. IX, n. 831 k (fig. 15,4), i, entre els recipients amfòrics, una vora de la forma Keay XXXV B o similar (fig. 15,5) i un coll d'una àmfora

oriental, de la costa síria (Antioquia) o de l'illa de Xipre, segurament dedicada al transport de vi, de la forma Keay LIII, variant B o C (fig. 15,6). Quant als percentatges, d'un total de 189 fragments de terrissa, 10 eren de TSA D (5,29%), 2 de TSA A (1,05%), i 57 d'àmfora, dels quals 14 eren de paret acanalada, del tipus Keay LIII (7,40%).

6.4. Cronologia

Pel que fa a la cronologia d'aquest nivell, les formes detectades de TSA D s'han de datar entre el segle IV i V⁽⁴⁰⁾ llevat de la possible variant 91D, molt més tardada⁽⁴¹⁾. Les àmfores confirmen aquesta cronologia: la Keay XXXV B, originària del territori de l'actual Tunísia, té una datació inicial proposada de segona meitat del segle V⁽⁴²⁾ si bé la presència, significativa, a l'abocador tardà de fòrum de Tarragona obliga a rebaixar la cronologia inicial uns quants anys⁽⁴³⁾; els recipients orientals Keay LIII mostren una cronologia molt més laxa entre les darreries del segle IV o inicis del V fins al VII. La seva presència a la costa catalana es troba ben documentada d'inicis del segle V⁽⁴⁴⁾. Tot sembla indicar, doncs, una cronologia de primera meitat d'aquest segle amb la qual cosa aquest sector de la vil·la, l'Habitació 2, també hauria estat objecte d'importants modificacions dins de l'anomenada Fase IV. El fragment de la forma Hayes 91D, tan tardà s'haurà d'explicar com una intrusió procedent de la UE 2001.

6.5. Àrea septentrional del pati

Al sector nord del pati, l'excavació va descobrir que, dins d'aquesta Fase IV, s'omplí una fondalada natural amb un gran farcit (UE 2021) per poder construir-ne, al seu damunt, un mur (UE 2020) que cloïa aquesta gran àrea per aquest costat (fig. 2 i 4). Cap la possibilitat de què, inicialment aquesta fondalada hagués servit d'abocador de l'edifici⁽⁴⁵⁾, tot i que, la gran uniformitat del material arqueològic del farcit fan més raonable la hipòtesi de l'elevació efectuada en un sol moment per terraplenar el sector i adequar-lo a les noves funcions dins de les importants reformes d'aquesta Fase IV.

En aquest dipòsit hi abunden els fragments d'àmfora i *dolia*, però no hi manquen fragments de ceràmica de taula que ajuden a precisar cronologies. Entre la TSA D fem referència a la forma Lamboglia 51 (fig. 16,1) i possiblement Hayes 61, amb un fons àpode decorat interiorment amb motius estampats, molt senzills (fig. 16,2) peculiars de la segona meitat del segle IV i inicis del V; un fragment de llàntia africana de la forma "Atlante VIII C2a", amb decoració senzilla, a la vora i un gran crismó a la part central (fig. 16,3), i alguns fragments de ceràmica baix-imperial estampada de la Gàl·lia meridional, amb la forma Rigoir 18, amb una decoració de rec-

⁽³⁴⁾ CARANDINI et al. (1981), p. 84.

⁽³⁵⁾ CARANDINI et al. (1981), p. 90.

⁽³⁶⁾ CARANDINI et al. (1981), p. 87.

⁽³⁷⁾ KEAY S. J. (1984) *Late roman amphorae in the Western Mediterranean. A typology and economic study: the Catalan evidence*, BAR International Series, 196, Oxford, p. 349.

⁽³⁸⁾ KEAY S. J. (1984), pp. 193-212.

⁽³⁹⁾ REMOLÀ J. A. & ABELLÓ A. (1989) Les àmfores, *Un abocador del segle V d.C. en el Fòrum Provincial de Tarragona*, Memòries d'Excavació, 2, Taller Escola d'Arqueologia, Tarragona, pp. 249-320.

⁽⁴⁰⁾ CARANDINI et al., (1981), pp. 84 i 105.

⁽⁴¹⁾ CARANDINI et al., (1981), p. 106.

⁽⁴²⁾ KEAY S. J. (1984), p. 233-240.

⁽⁴³⁾ REMOLÀ & ABELLÓ (1989), pp. 261-263.

⁽⁴⁴⁾ KEAY S. J. (1984), pp. 268-278; REMOLÀ & ABELLÓ (1989), pp. 280-284.

⁽⁴⁵⁾ CASAS J. (1986), pp. 45-52.

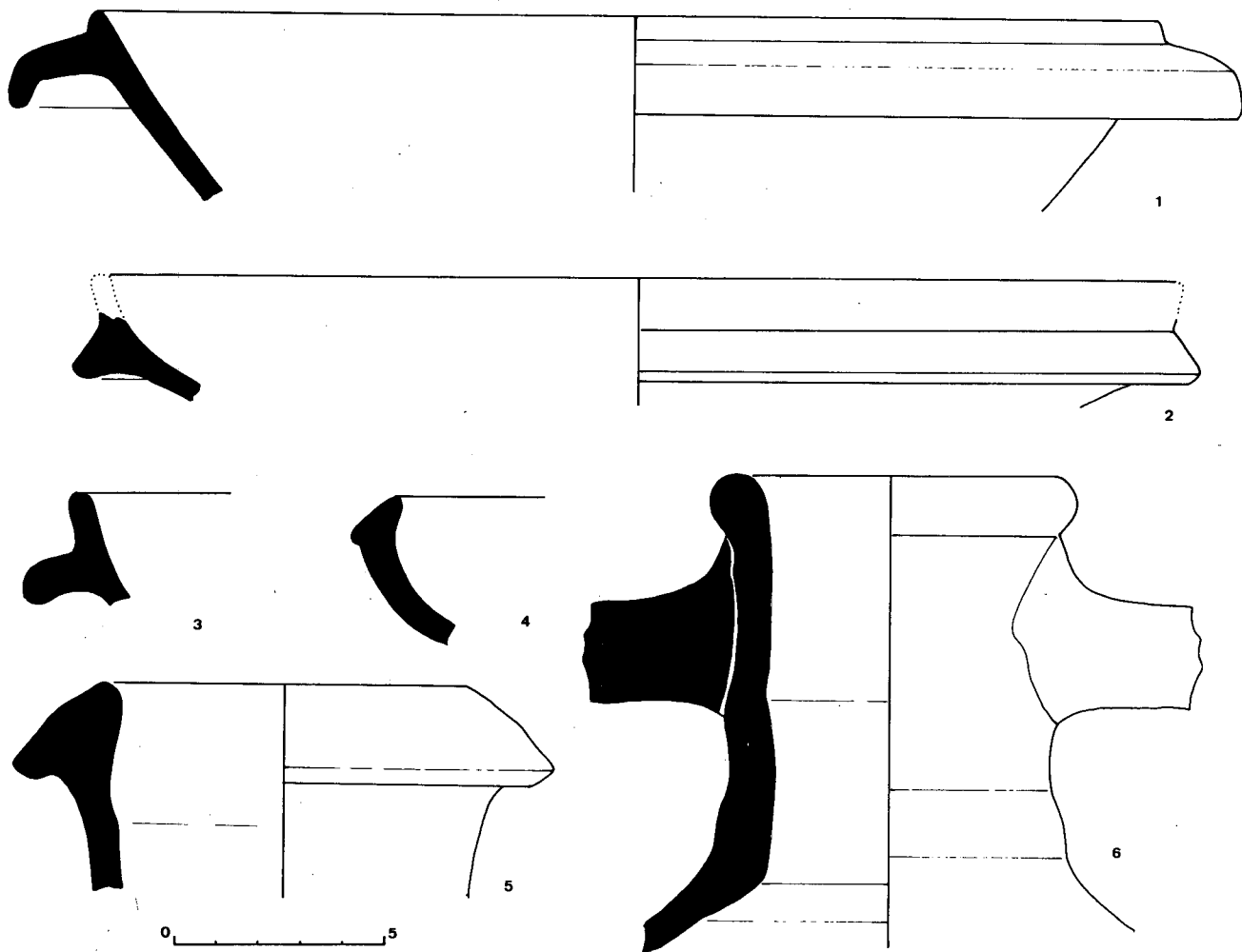

Fig. 15.— Puig Rodon, Sector 2. Fase IV, UE2014. TSA D: 1) Hayes 91 A; 2) Hayes 91 D (?); 3) Hayes 91 B; 4) Hayes 61/Waagé 1948, lám. IX, núm. 831 k; àmfores: 5) Keay XXXVB; 6) LIII.

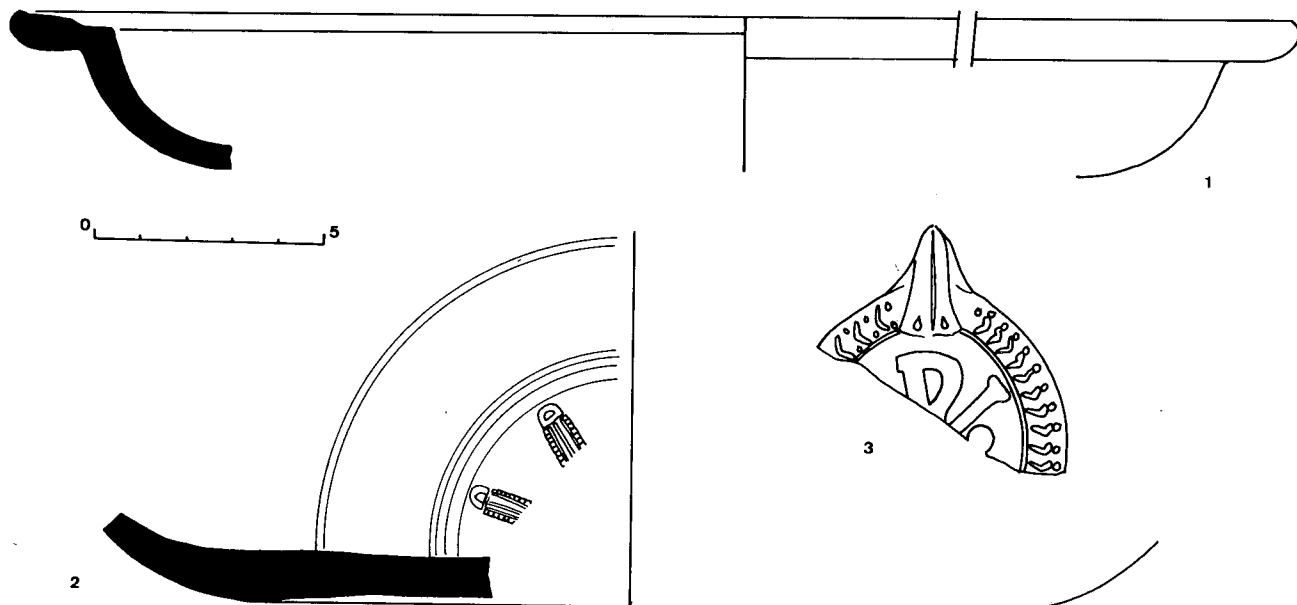

Fig. 16.— Puig Rodon, Sector 2. Fase IV, UE2021. TSA D: 1) Lamb. 51; 2) Hayes 61 (?); llàntia africana: 3) "Atlante VIII C2a.

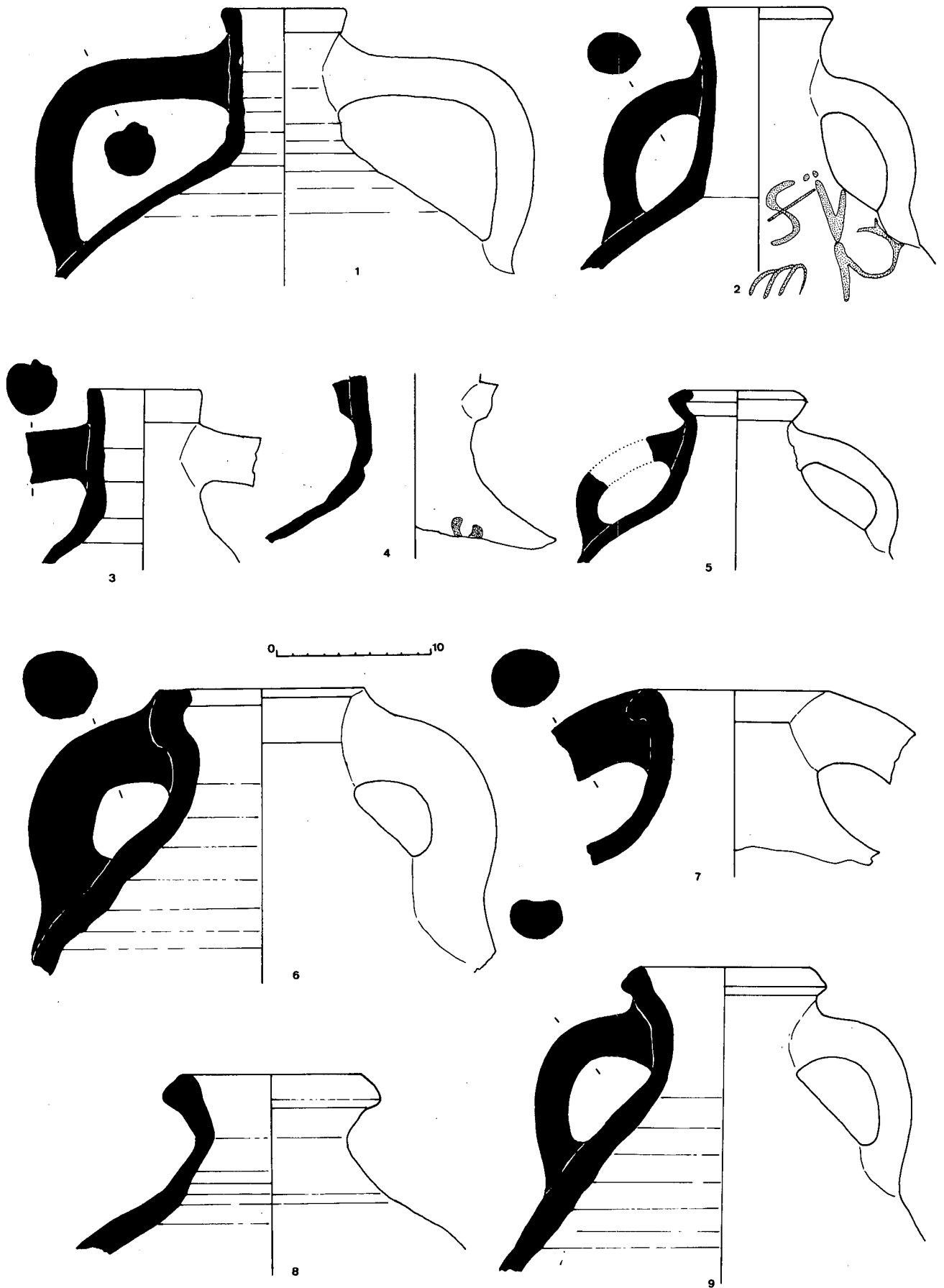

Fig. 17.— Puig Rodon, Sector 2. Fase IV, UE2021. Àmfores: 1) a 4) Keay LIII; 5) i 6) Dressel 23/ Keay XIII A i C; 7) Almagro 50/ Keay XVI; 8) i 9) Keay XXXVI.

tangles puntillats i palmets, característica. Molt més significatiu és el conjunt amfòric amb contenidors de procedència diversa però on destaquen les orientals (més de setanta fragments) del tipus Keay LIII, de la costa Síria (Antioquia) o Xipre, algunes amb *tituli picti* grecs en vermell, amb les variants A, B o C (fig. 17,1 a 4), àmfores sud-hispàniques, les segones en nombre, amb la forma Dressel 23/ Keay 13 A i C, d'oli i de la vall del Guadalquivir (fig. 17,5 i 6), la forma Keay XVI B o C/ Almagro 50, de salaons (fig. 17,7), i algunes àmfores africanes, més escasses, com la Keay XXXVI (fig. 17,8 i 9), amb, com a mínim, dos exemplars, potser dedicada al transport d'oli. De 678 fragments inventariats 7 són de TSA D (1,03%), 5 a TSA A (0,73%), 1 a TSA C (0,14%), 2 a ceràmica estampada baix-imperial reduïda (0,29%), i 543 fragments d'àmfora (80,07%), dels quals 70 corresponien a la forma Keay LIII (10'32%).

S'ha d'associar amb aquest moment la UE 2029, que limita UE 2021 pel nord i que queda cobert, també, per UE 2001 (fig. 2 i 4). El material arqueològic recuperat és escàs, però destaca, especialment, un coll d'àmfora Keay LIII, amb una inscripció grega en vermell (fig. 18,1), i un motlle per fabricar llànties (fig. 18,2), fet servir en les fases anteriors (II o III). De 273 fragments, 1 era de TSA (0,36%), 5 d'africana de cuina (1,83%), 6 de TSA D (2,19%), 1 de ceràmica estampada, baix-imperial de vernís ataronjat (0,36%) i 102 d'àmfora, preferentment tardana (37,36%).

6.6. Cronologia

La datació del dipòsit (i d'UE 2029), que a nosaltres ens sembla molt més uniforme del que podria pensar-se, a partir de la cronologia de cada un dels objectes apareguts, se'ns situa dins del segle V i, molt probablement, dins de la primera meitat/mitjans de segle amb un paral·lel extraordinàriament pròxim en l'abocador tardà del fòrum superior de Tarragona on s'hi troben, també, les formes Lamboglia 51 i Hayes 61 de la T.S. africana D⁽⁴⁶⁾, llànties "Atlante VIII C2a", una de les quals presenta una decoració central a base d'un crismó ben igual a la nostra⁽⁴⁷⁾, grisa estampada baix-imperial, amb la forma Rigoir 18 identificada⁽⁴⁸⁾, i els mateixos tipus d'àmfora, amb les Keay LIII⁽⁴⁹⁾, Keay XXXVI⁽⁵⁰⁾, Dressel 23/ Keay XIII⁽⁵¹⁾, Almagro 50/ Keay XVI⁽⁵²⁾, amb les mateixes variants. La cronologia i les relacions estratigràfiques proven palesament la correspondència del nivell 2021 i del mur 2020 que s'hi col·loca al damunt, amb la Fase IV. El fet de datar en aquests anys el mur que clou septentrionalment el pati (UE 2020) fa pensar que aquesta àrea fos, només, un espai obert, exterior o perifèric a l'edifici, durant les Fases més antigues, ocupades per espais "industrials" com podrien ser els forns de terrissa suara esmentats.

⁽⁴⁶⁾ AQUILUÉ X. (1989) Terra Sigillata Africana, *Un abocador del segle V d.C. en el Fòrum Provincial de Tàrraco*, Memòries d'Excavació, 2, Taller Escola d'Arqueologia, Tarragona, pp. 124-129.

⁽⁴⁷⁾ RUIZ DE ARBULO J. (1989) Les llànties, *Un abocador del segle V d.C. en el Fòrum Provincial de Tàrraco*, Memòries d'Excavació, 2, Taller Escola d'Arqueologia, Tarragona, p. 183, fig. 83,4.3.

6.7. Fase IV. Sector 1. Generalitats i material ceràmic

Fou excavat en primer lloc i, inicialment, sembla correspondre a una *pars rustica* de la vil·la, amb una dependència amb "dolía" clavats a terra i altres cambres, senzilles, amb moltes parets de tàpia i sòls de terra trepitjada (fig. 19). L'orientació dels murs és idèntica a la de les parets del Sector 2. Aquest indret, tanmateix, ha estat molt més malmès per l'acció agrícola i l'erosió que el Sector 2 la qual cosa complica el seu estudi. Sembla, però, que aquestes dependències, tal com passa amb el sector 2, podrien datar-se a època severiana, molt a finals del segle II o inicis del III, en base a nombrosos fragments, molts trinxats, de TSA A2 i ceràmica comuna nord-africana, de TSA A2 i ceràmica comuna nord-africana, amb formes 196 i 197.

D'Unitats Estratigràfiques intactes o poc afectades, només n'hi han dues i corresponen, respectivament, a l'abandó de l'ús de la cambra dels *dolia* (UE1044) o a l'enderroc del sostre d'una dependència annexa a la cambra dels *dolia*, situada immediatament al nord (UE1034) (fig. 19).

En la primera (UE1044), detectem la presència, residual, de TSA A (forma Hayes 6), africana de cuina (formes Hayes 23A, i B, plats/tapadora de vora fumada de la forma "Ostia I, fig. 261" o similar), TSC B (forma indeterminada), comuna oxidada i com a material més significatiu, per ser el més modern, una vora de la forma Hayes 91 C de la TSA D i un llavi d'àmfora tardana que recorda algunes variants de la forma Keay LXII (fig. 20,1); de fet, tot prou escàs per intentar, amb un mínim de seguretat, precisar una datació. Quant a percentatges, recordem que de 83 fragments recuperats, 5 corresponen a la TSA D (6,62%), 2 a la TSA A (2,4%), 9 a l'africana de cuina (10,84%) i 22 a les àmfores (26,50%).

En l'altra dependència (UE 1034) el panorama és similar. En aquest cas, amb material tardà més abundant, en part esclafat per la caiguda del sostre. Destaquem un fons amb decoració de rodeta d'un bol de la forma Hayes 91 A o B (fig. 20,2), en T.S. Africana D, ceràmica comuna, preferentment oxidada i, entre els recipients amfòrics, una vora d'àmfora Tripolitana II/ Keay IX (fig. 20,3), més antiga i tres més, quasi senceres, una sud-hispànica, de la vall del Guadalquivir dedicada a contenir oli (forma Dressel 23/ Keay XIII C) (fig. 21,1), l'altra, cilíndrica i probablement nord-africana, de la forma Keay XXXV B, amb unes estampilles anepígrafes al coll, sota el llavi (dos cercles impresos) i a l'espallla (segell rectangular), molt petites (fig. 21,3), i, finalment, una àmfora petita, d'uns 0,60 m d'alçada i 0,35 m d'amplada màxima, de cos cilíndric coll curt i, també, cilíndric, de 8 cm llavi robust i obert vers l'exterior, d'uns 10 cm de diàmetre, i dues nanses, poderoses, que surten directament de la vora per anar a raure a l'espallla,

⁽⁴⁸⁾ FÀBREGA X. (1989) Terra Sigillata Grisa i Ataronjada Estampades, *Un abocador del segle V d.C. en el Fòrum Provincial de Tàrraco*, Memòries d'Excavació, 2, Taller Escola d'Arqueologia, Tarragona, pp. 162-163.

⁽⁴⁹⁾ REMOLÀ & ABELLÓ (1989), pp. 280-284.

⁽⁵⁰⁾ REMOLÀ & ABELLÓ (1989), p. 263.

⁽⁵¹⁾ REMOLÀ & ABELLÓ (1989), pp. 290-293.

⁽⁵²⁾ REMOLÀ & ABELLÓ (1989), pp. 294-295.

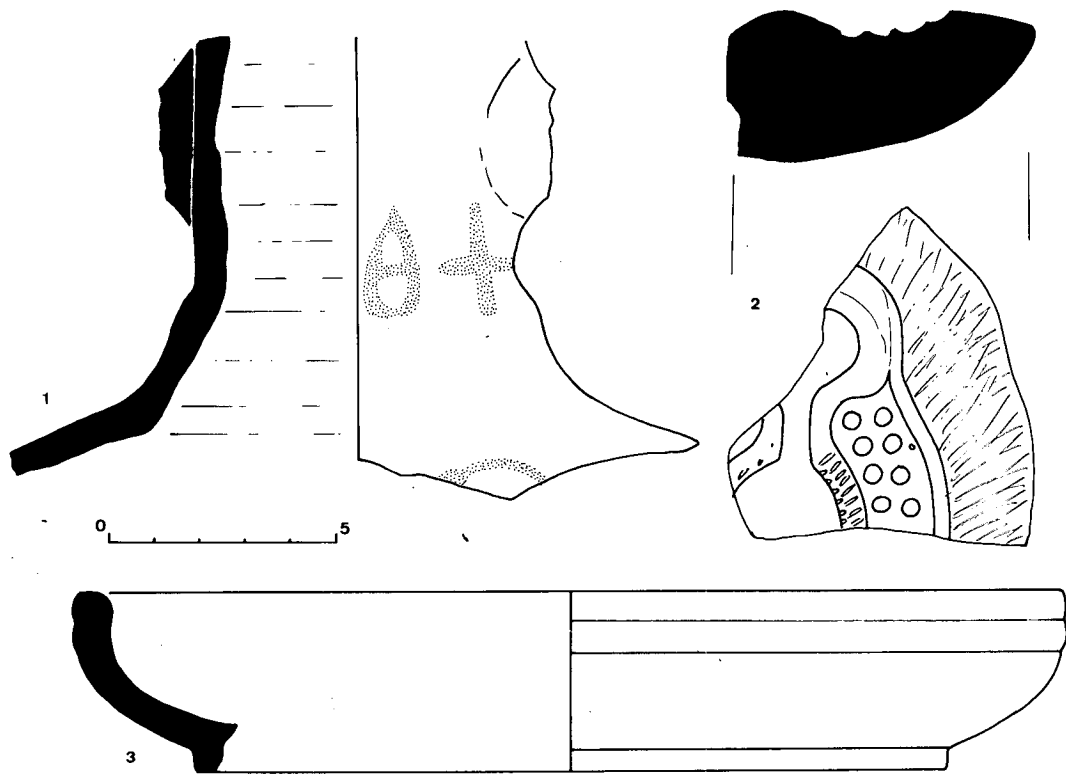

Fig. 18.- Puig Rodon, Sector 2. Fase IV, UE2029. Àmfora: 1) Key LIII; motlle de llàntia: 2) Fase V, UE2006. Ceràmica estampada baix-imperial: 3) Rigoir 4.

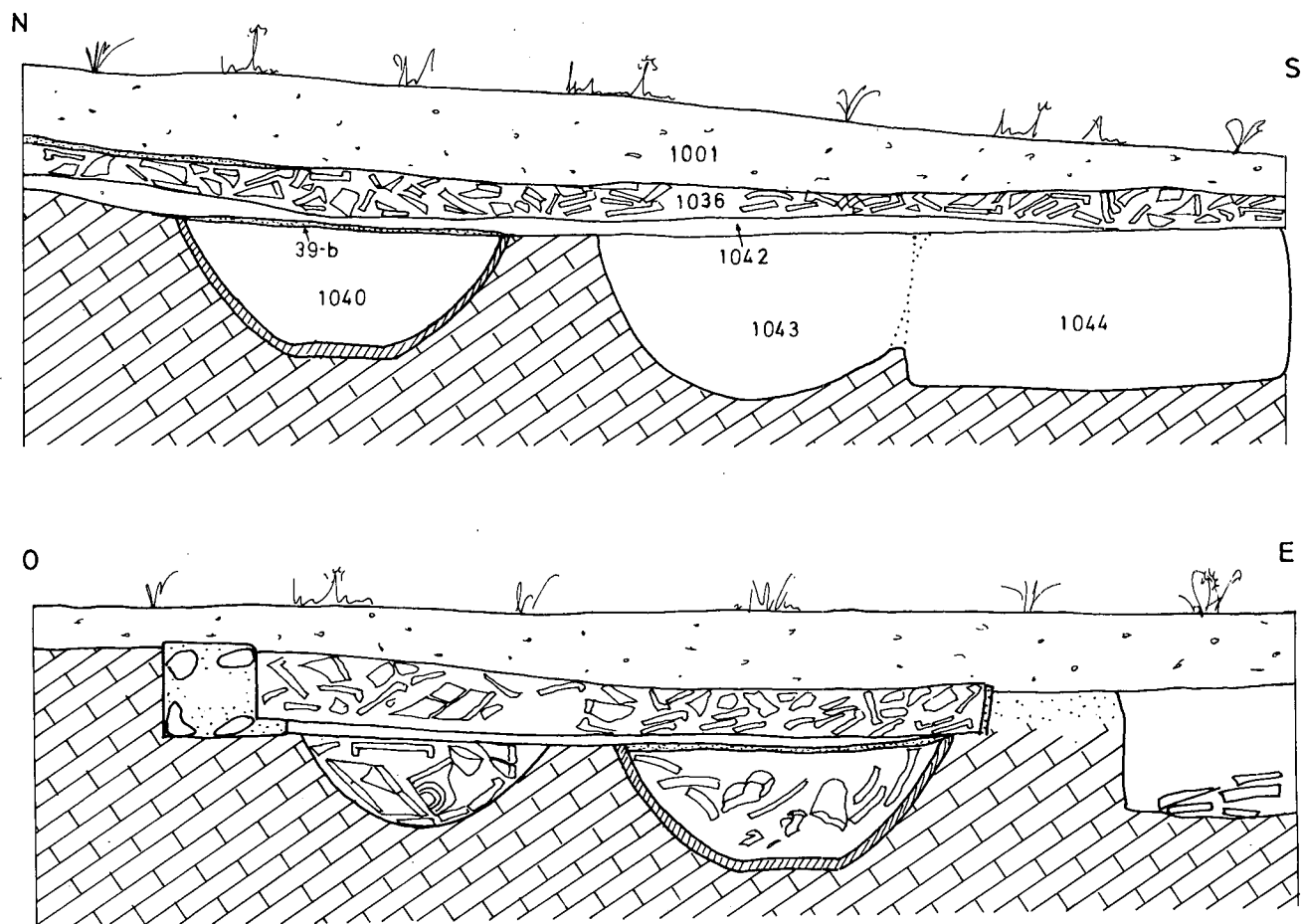

Fig. 19.- Puig Rodon, Sector 1. Seccions nord/sud i est/oest de l'Habitació dels dolia (vegeu planta a CASAS J. (1986), p. 19, fig. 2).

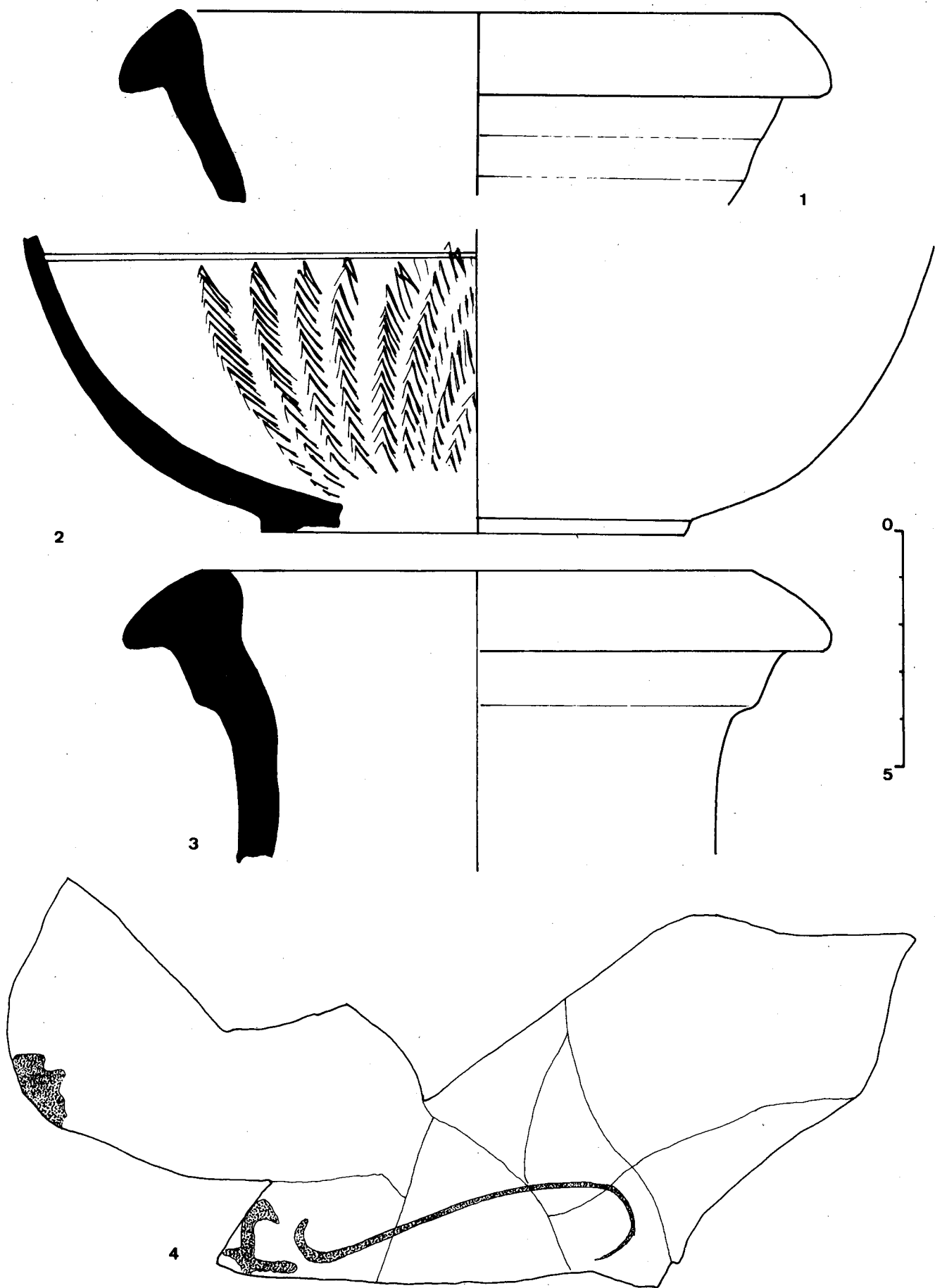

Fig. 20.- Puig Rodon, Sector 1. Fase IV, UE1044. 1) Àmfora baix-imperial indeterminada. Fase IV, UE1034. TSA D: 2) Hayes 91A o B; àmfores: 3) Tripolitana III/Keay IX, 4) Keay LIII, amb inscripció pintada.

molt desenvolupada (fig. 21,2). Ni per característiques de la pasta ni d'acabats pot confondre's amb la forma Keay LIII si bé, tipològicament, s'hi troba molt a la vora. Entre els bocins recuperats, cal ressenyar un fragment de paret amb una inscripció pintada en vermell, il·legible, que correspondria, en aquesta ocasió sí, a una àmfora de la zona d'Antioquia de Síria o d'àrees properes (forma Keay LIII) (fig. 20,4), recipients ben documentats en aquest jaciment com s'ha pogut veure. De 807 fragments de ceràmica, 15 eren de TSA D (1,85%), 3 de TSA A (0,37%), 4 d'africana de cuina (0,49%) i 558 d'àmfora (69,14%). A més, s'associen a aquest estrat dues monedes, una de Constantí amb GLORIA EXERCITUS al revers, i l'altra, probablement de Constant amb el revers CASORUM NOSTRORUM VOT X PTR, de la seca de Trèveris (341-346 d.C.)⁽⁵³⁾ i un fermall de cinturó, de bronze de cronologia avançada⁽⁵⁴⁾.

6.8. Cronologia

Si bé el sector presenta molts problemes que ja hem comentat, i el material ceràmic recuperat no ens permet afinar massa en la datació del conjunt –la forma Hayes 91A, B i C, s'ha de datar des de finals del segle IV o inicis del V, amb una llarga perduració⁽⁵⁵⁾, l'àmfora Dressel 23 apareix a mitjans del segle III, amb una esplèndida perduració en la centúria següent i durant la primera meitat del segle V, tal com palesa el dipòsit de Vila-Roma, a Tarragona⁽⁵⁶⁾, l'àmfora Keay IX, que no sembla que pugui anar més enllà de mitjans del segle IV, la forma Keay XXXV B, ben representada que gràcies a l'abocador de mitjan segle V del fòrum provincial de Tarragona⁽⁵⁷⁾, sabem, amb seguretat, que començà a ser produïda i exportada dins de la primera meitat d'aquest segle amb una llarga continuïtat en la centúria següent⁽⁵⁸⁾, i alguns fragments, segurs, de la forma Keay LIII– si bé, la coexistència sota l'enderroc del sostre de Dressel 23, Keay XXXV B i Keay LIII, i el fet de què, en el sector 2, quedi ben provada una important reforma que afecta l'estructura de l'edifici (Fase IV), ens fa pensar que cal relacionar un fet amb l'altre, i datar aquests nivells al llarg de la primera meitat/ mitjans segle V. Anar més enllà, sense una excavació extensiva que uneixi ambdues àrees, seria absolutament inútil.

6.9. Fase IV B. Sector 1. Generalitats

Finalment cal fer referència al material procedent de la UE 1001, que correspon al primer estrat detectar en tot aquest sector, superficial i notablement re-

menat pel conreu i l'erosió. No té, evidentment, cap interès estratigràfic, però el material arqueològic recuperat conserva, si més no, un valor *per se* i pot ajudar a precisar la cronologia de la zona. Destaquem una vora d'àmfora de la forma Africana IA/ Keay IIIA, dels segles III i IV (fig. 22,10)⁽⁵⁹⁾, dos plats de TSA D, formes Lamboglia 51A (fig. 22,1) i 59 (fig. 22,2), amb una cronologia segle IV-V per la primera⁽⁶⁰⁾ i segle V per la segona, no sense dubtes⁽⁶¹⁾, la forma Hayes 91 (fig. 22,3) i un fons amb decoració estampada a base d'un mateix segell amb tres cercles concèntrics i a l'entorn uns pètals (fig. 22,4)⁽⁶²⁾. També, uns quants bocins de ceràmica estampada baix-imperial de la Gàl·lia meridional, amb quatre fragments reduïts i un d'oxidat, informe. Hi detectem la forma Rigoir 3 (fig. 22,8 i 9), Rigoir 17, probablement (fig. 22,5), i Rigoir 21 (fig. 22,6), i algun informe (fig. 22,7) amb segells decoratius característics. Foren inventariats 719 fragments de terrissa dels quals 6 són de TSA D (0,83%), 16 de TSA A (2,22%), 5 de TSA C (0,69%), 14 a la ceràmica de cuina africana (1,94%), 3 de TSC *Lucente* (0,41%), 5 de ceràmica estampada baix-imperial oxidada (0,69%) i 143 d'àmfora (19,88%). Aquest material proporciona una datació de primera meitat/ mitjans segle V, idèntica o molt semblant a la que ofereixen les UE 1004 i 1034. S'abandonà aquesta zona com a resultat de les reformes de la Fase IV? Ara mateix no podem contestar aquesta qüestió sense ampliar i connectar els Sectors 1 i 2. En ser, però, un nivell molt tocat, autèntic nivell superficial de l'excavació, preferim considerar-la com una subdivisió diferent (Fase IV B).

7. FASE V

7.1. Generalitats, material ceràmic i cronologia

Que la vida de l'edifici continua és ben clar si bé, per efectes de l'erosió i de l'agricultura, la història més moderna del jaciment no té massa possibilitats de ser coneguda, en trobar-se molt afectada, si no és a partir de noves campanyes d'excavació. Constitueix aquest darrer moment, Estrat I (UE 2001), general a tot el sector 2 de l'àrea excavada de Puig Rodon (fig. 2 a 4).

Entre el material significatiu destaquem la TSA D, amb la forma Hayes 61 (fig. 23,2), Hayes 67 (fig. 23,3), una vora d'un plat de llavi engruixit, de vores vives i amb la paret exterior fortament còncava (fig. 23,4) que assimilem la forma 76 núm. 1,3 de Hayes ben documentada al llarg del segle V⁽⁶³⁾, i un altre plat, més aviat alt, de parets obertes i exteriorment

⁽⁵³⁾ CASAS J. (1986), pp. 23 i 72 i foto núm. 3.

⁽⁵⁴⁾ CASAS J. (1986), p. 69, fig. 34,13; NOLLA J. M. & AMICH N. M. (en premsa) *Els orígens del cristianisme i la Baixa Antiquitat al nord-est de Catalunya. Una aproximació*.

⁽⁵⁵⁾ CARANDINI et al. (1981), pp. 105-107; AQUILUÉ X. (1989), p. 135-136.

⁽⁵⁶⁾ KEAY S. J. (1984), pp. 140-146; REMOLÀ & ABELLÓ (1989), pp. 290-293.

⁽⁵⁷⁾ REMOLÀ & ABELLÓ (1989), pp. 261-263.

⁽⁵⁸⁾ KEAY S. J. (1984), pp. 233-240.

⁽⁵⁹⁾ KEAY S. J. (1984), pp. 100-101.

⁽⁶⁰⁾ CARANDINI et al., (1981), pp. 82-83.

⁽⁶¹⁾ HAYES J. W. (1972), p. 127; CARANDINI et al., (1981), p. 90.

⁽⁶²⁾ Estampilla núm. 36 t de Hayes, de l'estil A (II) amb una datació entre segona meitat del segle IV i primera del V (HAYES J. W. (1972), p. 237; CARANDINI et al., (1981), p. 125).

⁽⁶³⁾ HAYES J. W. (1972), pp. 124-125; CARANDINI et al. (1981), pp. 89-90; AQUILUÉ X. (1989), pp. 130-131. La seva producció queda clara durant la primera fase de funcionament del forn d'*El Mahrine*, entre el 360 i el 450 (MAC-KENSEN M. (1985) *Prospektion einer spätantiken sigillatöpferei in El Mahrine (Nordtunisien)*, *CEDAC Carthage Bulletin*, 6, Tunis, pp. 29-39.

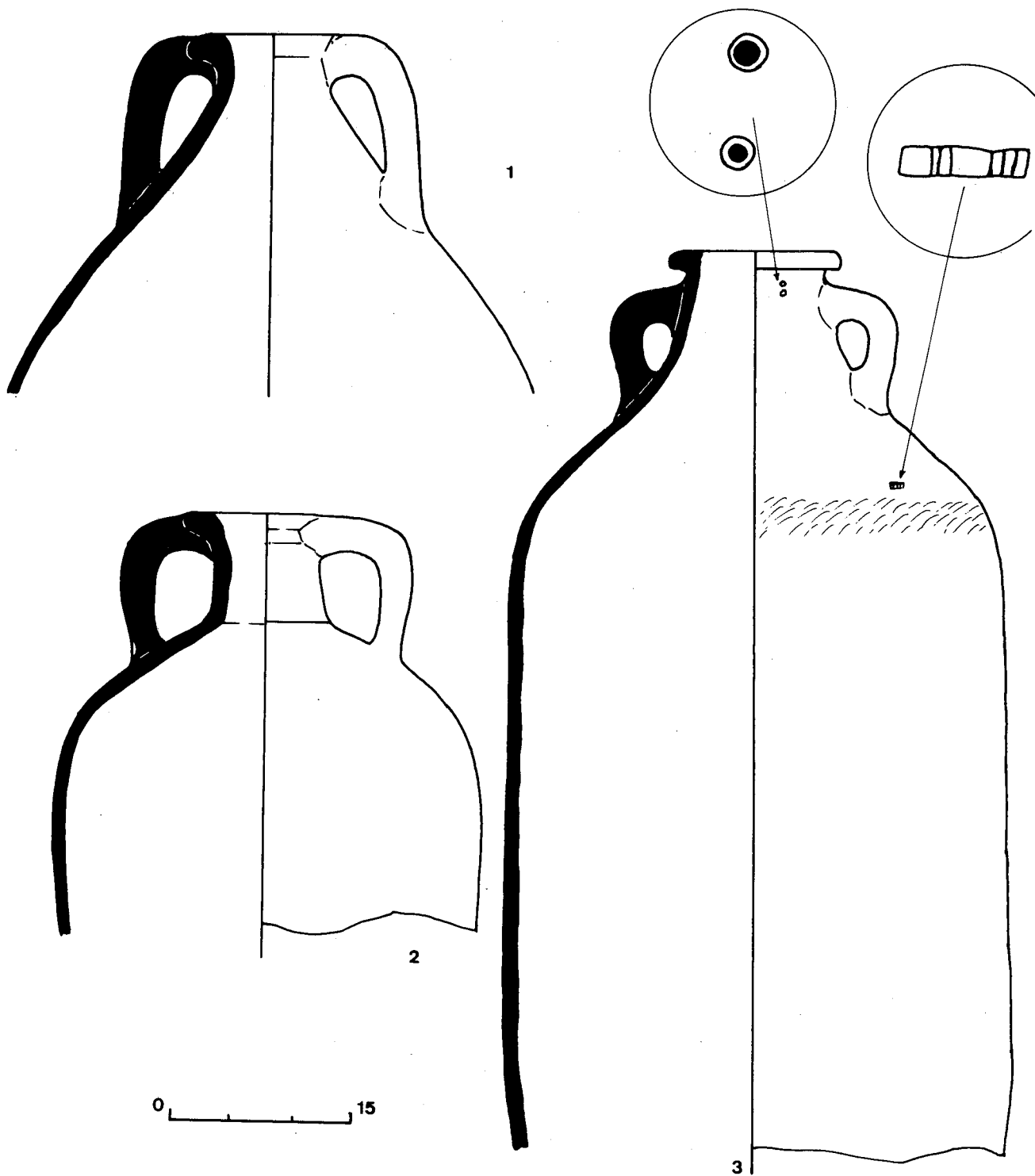

Fig. 21.- Puig Rodon, Sector 1. Fase IV, UE1034. Àmfores: 1) Dressel 23; 2) similar Keay LIII; 3) Keay XXXVB, amb dues estampilles, al coll i a l'espatlla.

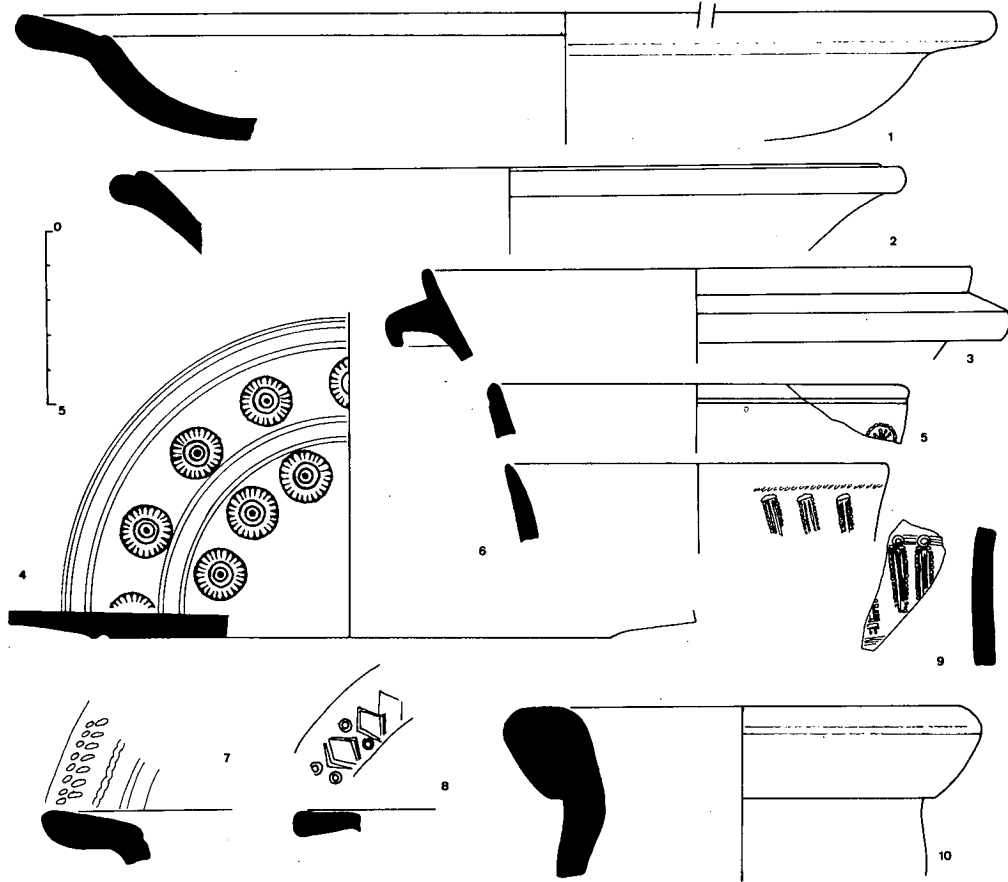

Fig. 22.— Puig Rodon, Sector 1. Fase IVB, UE1001. TSA D: 1) Lamb. 51A; 2) Lamb. 59; 3) Hayes 91; 4) Indeterminada, estil Hayes A(II). Ceràmica estampada baix-imperial: 5) Rigoir 17; 6) Rigoir 21; 7) i 8) Rigoir 3; 9) indeterminada. Àmfora: 10) Africana IA.

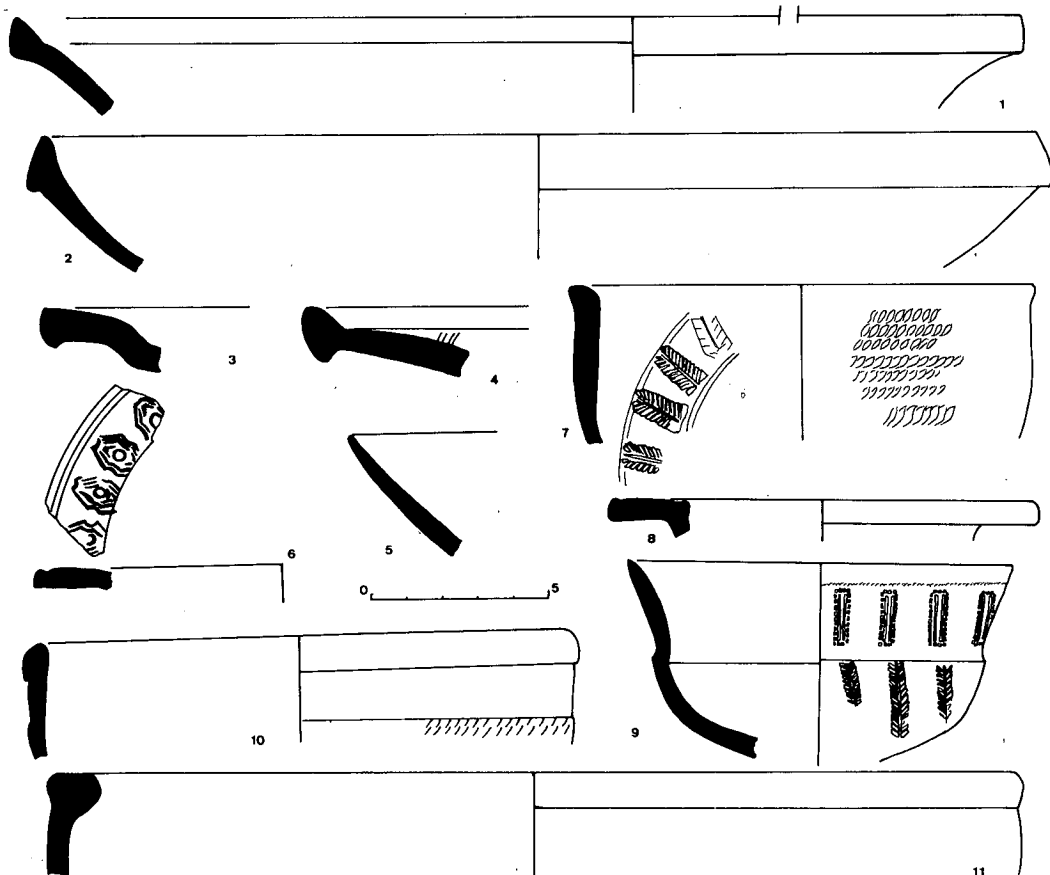

Fig. 23.— Puig Rodon, Sector 2. Fase V, UE 2001. TSA D: 1) Hayes 87B; 2) Hayes 61; 3) Hayes 67; 4) Hayes 76. TSA C: 5) Hayes 50. Ceràmica estampada baix-imperial: 6) i 8) Rigoir 3; 7) Rigoir 6a; 9) Rigoir 18. TS Lucente: 10) Lamb. 1/3; 11) indeterminada.

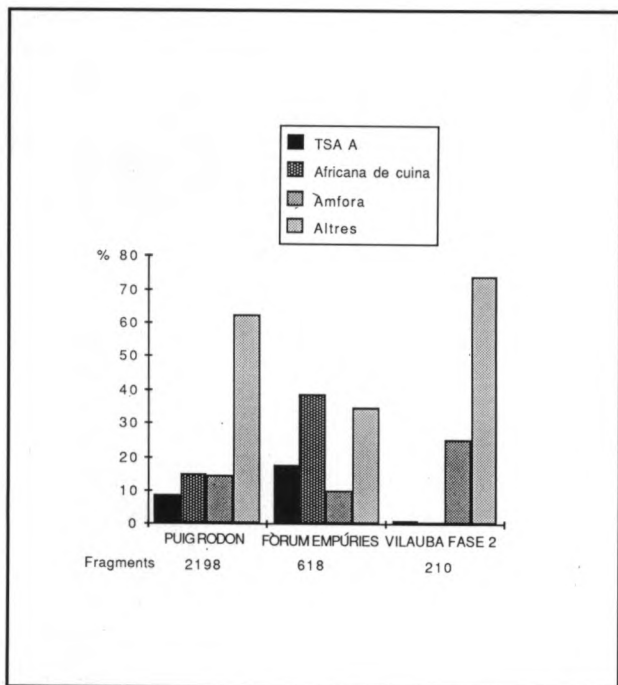

Fig. 24.— Gràfica comparativa del material ceràmic aparegut en estrats de la Fase II de Puig Rodon amb altres de similar cronologia d'Empúries i Vilauba.

més aviat còncaues que correspon a la forma Hayes 87 B (fig. 23,1), que a l'abocador del Fòrum Provincial de Tarragona apareix, minoritàriament, a mitjans del segle V, que continua essent poc freqüent al llarg de la segona meitat d'aquesta centúria per acabar esdevenint un dels plats característics de la primer meitat/ mitjans del segle VI, com semblen provar les excavacions de "La Bourse" a Marsella o al poblat entornat de Sainte-Propice, a la Provença⁽⁶⁴⁾. Quant a les ceràmiques estampades baix-imperials de la Gàl·lia meridional, recordem la presència de la forma Rigoir 3 (fig. 23,6 i 8), amb descripció de palmets al llavi i la forma Rigoir 6a o similar (fig. 23,7), amb decoració a rodeta a la paret exterior, i Rigoir 18 (23,9). No hi manquen, tampoc, les ceràmiques brillants, residuals, ni l'Africana A, C, amb la forma Hayes 50 (fig. 23,5), la comuna nord-africana de cuina i la *Lucente* (fig. 23,10 i 11). Pràcticament no s'hi trobaren àmfores. En aquest estrat, de 4536 fragments recuperats, 87 corresponien a la TSA D (1,92%), 164 a la TSA D (3,61%), 6 a la TSA C (0,135%), 607 a la ceràmica de cuina africana (13,39%), 5 a la TSC *Lucente* (0,08%), 24 a la ceràmica estampada baix-imperial grisa (0,53%) i 23 a la rosada (0,51%), és a dir, conjuntament, un 1,03% del total, i 1035 a les àmfores (22,81%), on predominaven els tipus tardans.

Aquesta UE 2001 (Fase V) està massa tocada per l'arada i per l'erosió per poder-ne intentar copsar-ne alguna realitat. Tanmateix, la continuïtat de la recer-

⁽⁶⁴⁾ HAYES J. W. (1972), pp. 132-136; CARANDINI et al. (1981), p. 91; AQUILUÉ X. (1989), pp. 131-132; BONIFAY M. (1983) *Éléments d'évolution des céramiques de l'Antiquité Tardive à Marseille d'après les fouilles de la Bourse (1980-1981) Revue Archéologique de Narbonnaise*, XVI, Montpellier, p. 312-316 (Període 2A Fase 3 i 2A Fase 4, de finals segle V, inicis del VI i ja dins del VI); BOIXA-

ca, especialment cap a migdia, segons sembla, hauran de fer possible fixar-ne la importància i la possibilitat de diferents moments. El material ceràmic d'importació no ens permet afinar, encara, la cronologia final del jaciment si bé les reformes evidents de la fase IV, ens fan palesa l'existència d'una darre- ra etapa que caldrà controlar convenientment en futurs treballs.

8. PUIG RODON DINS DEL CONJUNT DE JACIMENTS D'AQUEST TERRITORI DES DE FINALS DEL SEGLE II A LA BAIXA ANTIGUITAT

En un estudi de conjunt de publicació immediata⁽⁶⁵⁾ sobre el Baix Imperi i l'Antiguitat Tardana al nord-est de Catalunya, passàvem revista, a partir de les evidències conegudes, als jaciments i estacions baix-imperials conegudes intentant veure que succeeix al llarg d'aquests segles i en relació a l'etapa anterior. Fem-ne un repàs allargant-nos fins a la segona meitat del segle II per intentar copsar el panorama tot i la migradesa dels nostres documents que només poden referir-se a unes quantes estacions, molt poques, desigualment i insuficientment conegudes.

8.1. La Fase II de Puig Rodon en relació amb altres estacions de la mateixa cronologia

Quant a formes ceràmiques no hi ha diferències remarcables entre els diferents jaciments coneguts

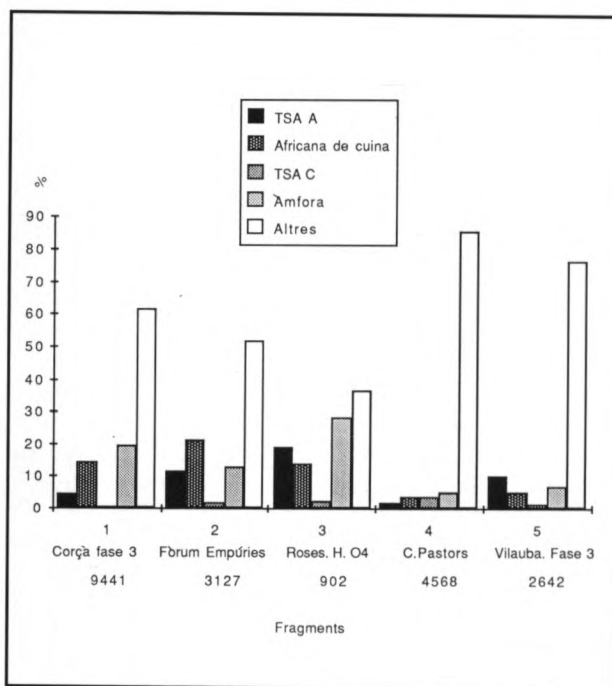

Fig. 25.— Gràfica comparativa del material ceràmic aparegut en estrats de la Fase III de Puig Rodon amb altres de similar cronologia d'Empúries, Roses, Girona (Casa Pastors) i Vilauba.

DERA M., BONIFAY M., PELLETIER J. P., RIGOR J. i Y. & RIVET L. (1987) L'habilitat d'altura de Sainte-Propice (Velaux, B.-du-Rh.). L'occupation de l'Antiquité Tardive, *Documents d'Archéologie Méridionale*, 10, Lambesc, pp. 93-99.

⁽⁶⁵⁾ NOLLA & AMICH (en premsa).

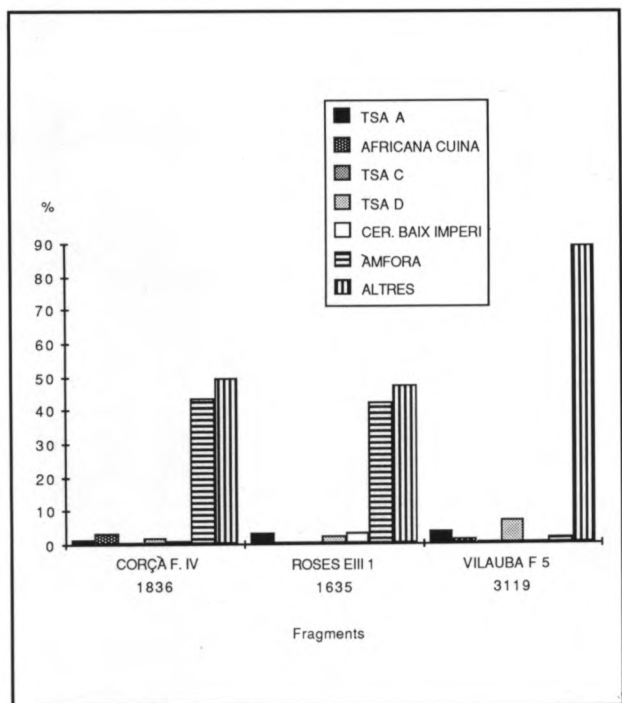

Fig. 26.— Gràfica comparativa del material ceràmic aparegut en estrats de la Fase IV de Puig Rodon amb altres de similar cronologia de Roses i Vilauba.

d'aquest territori. Les petites variacions són degudes a la parcialitat dels nostres coneixements i no a altres causes. Una panoràmica general sobre la terrissa africana al nord-est de Catalunya, on s'aplega pràcticament tota la bibliografia anterior, no ens permet dubtar que, com és lògic, arreu hi ha el mateix⁽⁶⁶⁾. En canvi, és una qüestió no ben resolta saber si totes les estacions d'aquest territori, estiguin on estiguin i independentment del seu "status", ho reben en la mateixa quantitat o hi han diferències entre ciutat i camp o entre costa i interior. És evident que només podrem comparar quan hi ha elements que ho permetin, és a dir, que estarem condicionats a algunes excavacions on els inventaris són adequats i exhaustius i on hi ha material suficient com per permetre treure percentatges mínimament fiables.

A partir de les poques dades d'excavació segures, tenim ben provades unes importants reformes a la vil·la del Pla de l'Horta a Sarrià de Ter, escassament a tres quilòmetres al nord-oest de *Gerunda*. Aquesta activitat que afecta, si més no, l'àrea residencial de l'edifici, comporta la pavimentació d'unes habitacions, quatre com a mínim, amb mosaics polícroms, d'*opus tessellarum*, no massa complicats ni espectaculars on predomina l'element geomètric. La datació arqueològica proposada a partir del material recupe-

rat en el nivell de preparació del sòl de tesselles, se situa molt a les darreries del segle II o inicis del III⁽⁶⁷⁾. Si bé hem pogut estudiar els diaris d'excavació i la resta de la documentació aplegada durant els treballs de camp i haver pogut estudiar tot el material arqueològic, la manca d'inventaris acurats, impossibilita una comparació entre els percentatges d'una i altra vil·la.

En els mateixos anys, es detecten activitats de gran volada a Tolegassos (Viladamant) que afecten aspectes estructurals de la vil·la si bé no semblen comportar un embelliment del lloc⁽⁶⁸⁾. El fet de què no s'hagi acabat, encara, del tot l'excavació d'algun sector, no fa possible quantificar la presència de ceràmica africana en relació al total de fragments ceràmics, però la sensació inicial és de què la gràfica serà molt pròxima a la que ens ofereix alguna unitat estratigràfica de la ciutat romana d'Empúries, amb una cronologia de vers el 200.

En efecte, la Fase II de Puig Rodon pot compararse amb un estrat de l'àrea del fòrum d'Empúries, UE 2005⁽⁶⁹⁾ i amb la Fase II de Vilauba⁽⁷⁰⁾ que presenten una cronologia molt pròxima i, a més, una situació geogràfica i d'*status* ben diferent (fig. 24). En cap dels tres casos (Puig Rodon, Empúries i Vilauba), la gràfica s'assembla, amb una presència extraordinària de TSA A, i, sobretot, de ceràmica de cuina africana a Empúries, amb gairebé, el doble que a Puig Rodon.

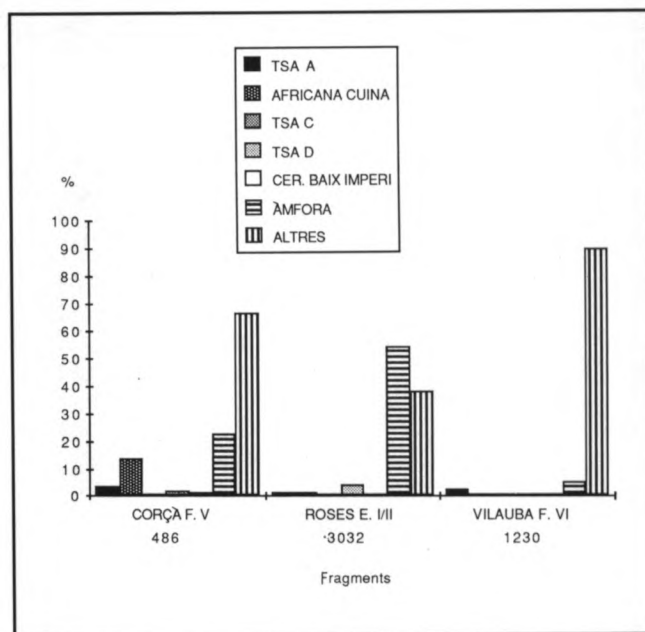

Fig. 27.— Gràfica comparativa del material ceràmic aparegut en estrats de la Fase V de Puig Rodon amb altres de similar cronologia a Roses i Vilauba.

⁽⁶⁶⁾ NOLLA J. M. & PUERTAS C. (1988) Ceràmiques africanes i material d'importació baix-imperial del jaciment del Camp de la Gruta (Torroella de Montgrí, Baix Empordà), *Estudis sobre Temes del Baix Empordà*, 7, Sant Feliu de Guíxols, pp. 29-77.

⁽⁶⁷⁾ NOLLA J. M. (1982-1983), pp. 111-130.

⁽⁶⁸⁾ CASAS J. (1990) *L'Olivet d'en Pujol i Els Tolegassos. Dos establiments agrícoles d'època romana a Viladamant*, Sèrie Monogràfica, 10, Centre d'Investigacions Arqueològiques, Girona; CASAS & NOLLA (en premsa).

⁽⁶⁹⁾ AQUILUÉ X., MAR R., NOLLA J. M., RUIZ DE ARBU-

LO J. & SANMARTÍ E. (1984) *El fòrum romà d'Empúries (Excavacions de l'any 1982). Una aproximació arqueològica al procés històric de la romanització al nord-est de la Península Ibèrica*, Monografies Emporitanes, VI, Barcelona, pp. 199-237.

⁽⁷⁰⁾ ROURE A., CASTANYER P., NOLLA J. M., KEAY S. J. & TARRÚS J. (1988) *La vil·la romana de Vilauba (Camós). Estudi d'un assentament rural (Campanyes de 1977-85)*, Sèrie Monogràfica, 8, Centre d'Investigacions Arqueològiques, Girona, pp. 58-59 i 105-107.

A Vilauba, els resultats són ben diferents, amb escassa presència de material nord-africà i, en general, d'importacions. Ja sabem que seria arriscat anar massa lluny a l'hora de treure conclusions, amb un nombre d'estacions tan reduït i, per tant, amb una quantitat de material determinada, però, és ben palpable la importància extraordinària del material ceràmic nord-africà, en els jaciments costaners (Empúries i Tolegassos) o pròxims al mar (Puig Rodon), on destaca, en aquests anys, extraordinàriament la ceràmica de cuina (vores, fumades, cassoles, olles de patina cendrosa, gerres, bols,...).

El que hi hagi, ara com ara, unes quantes vil·les romanes que mostrin una activitat constructiva a les darreries del segle II, o molt a principis del segle següent, potser s'hauria de relacionar amb un fet ben documentat en altres indrets de l'Imperi Romà Occidental que comporta l'embelliment i la inversió dels propietaris rurals en les seves cases de camp, que cada cop més, seran lloc residencial primari, com un indicador, clar, de la cada vegada més constatable crisi urbana? La veritat és que no ho sabem i que les seves dades segures que posseïm són massa escasses per atrevir-nos a extreure'n conclusions vàlides. Caldrà, però, tenir present aquesta possibilitat de cara a futures línies de recerca. És simptomàtic, tanmateix, que a Puig Rodon, Pla de l'Horta i, en grau menor, Vilauba i Tolegassos, en un mateix període es detecti activitat concretada en millores i en un cas, com a mínim, embelliment del nucli residencial, coincidint amb una reconversió inexorable que afecta Empúries⁽⁷¹⁾.

8.2. La Fase III

Aquesta Fase que cal datar com a moment final a les darreries del segle III o en els primers anys del IV, pot ser comparada, convenientment, amb diversos jaciments, ciutats (Empúries, Roses i Girona) i amb Vilauba (Fase III) (fig. 25). Tant a Roses, concretament l'Habitació O4⁽⁷²⁾, com a Vilauba⁽⁷³⁾ o a Puig Rodon, hi ha presència escadussera de TSA D, que en alguns casos, permet situar el moment final de l'estrat dins del segle IV. No té, però massa importància a l'hora de comparar amb Empúries⁽⁷⁴⁾ o Girona⁽⁷⁵⁾, clarament del segle III (sense TSA D), pel fet de què, la major part del material és representatiu de la tercera centúria.

Les gràfiques si bé no coincideixen de cap manera presenten unes constants interessants amb un percentatge de TSA A notable amb un màxim a Roses i un mínim a Girona, una presència important de ceràmica nord-africana de cuina, sempre menor, però, que en la Fase anterior (compareu les taules de les fig.

24 i 25) i, com és ben comprovat, la presència tangible però sempre escassa de la TSA C amb un màxim a Casa Pastors de Girona entorn de 3,65%. Fa l'efecte, també, que ceràmica africana i àmfors es fa molt menys freqüent com més lluny de la costa (Girona i Vilauba), fet que, almenys per Vilauba tindrem ocasió d'anar constatant en les fases més modernes.

Posar en relació aquests estrats de finals del segle III, inicis del segle IV, amb la crisi del segle Tercer i la represa constantiniana, sembla raonable. Pensem però que cal investigar més a fons cada jaciment per copsar la importància d'aquests fets independentment, per després, si és possible, poder generalitzar. No oblidem, tanmateix, que en aquests anys entorn del 300 hi ha una importantíssima activitat i un seguit de reformes, modificacions, abandonaments, que afecten no solament a ciutats (Empúries, Girona,...) sinó també als establiments rurals (Vilauba, Tolegassos, Puig Rodon,...)⁽⁷⁶⁾.

8.3. La Fase IV

Un punt d'interès, dins de les grans reformes que modifiquen substancialment l'estructura i funció de l'edifici i que cal datar dins de la primera meitat, segon quart possiblement, del segle V, el constitueix la gran quantitat de material d'importació present en els estrats d'elevació i anivellació, especialment pel que fa a àmfors procedents, especialment, de tres nuclis: Orient Mediterrani, Nord d'Àfrica (preferentment la zona marinera de l'actual Tunísia) i la Bètica (preferentment la vall del Guadalquivir), amb uns paral·lels quasi idèntics amb els documentats a Tarragona i als quals ja ens hem referit convenientment. És aquest aspecte propi de Puig Rodon o aquest jaciment segueix els paràmetres d'altres estacions, com, hem vist, per exemple, a Tarragona en aquestes mateixes dates?

En relació a això podem comparar numèricament la Fase IV de Puig Rodon, amb dues altres estacions d'aquest territori, substancialment distintes: Roses, una ciutat amb un bon port⁽⁷⁷⁾ i amb la Fase IV de Vilauba, a Camós, ben a prop de l'Estany de Banyoles, a uns 30/35 Km en línia recta del mar⁽⁷⁸⁾ (fig. 26).

La primera conclusió evident és la minva radical de les importacions de terrissa fina i de cuina africanes si més no en relació al total de fragments ceràmics comparat amb un creixement extraordinari de la presència d'àmfors, superior a Puig Rodon i Roses a un 40%. És també constatable, la importància de la TSA D, en relació amb altres ceràmiques d'aquell mateix territori, fins i tot, amb la terrissa de cuina que davalla inexorablement, malgrat la presen-

⁽⁷¹⁾ NOLLA J. M. (1987) Empúries. Creixement, crisi i adaptació. Algunes consideracions, *Jornades Internacional d'Arqueologia Romana. De les estructures indígenes a l'organització provincial romana de la Hispania Citerior. 1. Documents de Treball*, Granollers, p. 291-297; NOLLA & AMICH (en premsa).

⁽⁷²⁾ MARTÍN A., NIETO F. J. & NOLLA J. M. (1979) *Excavacions en la Ciudatela de Roses (Campanya de 1976 y 1977)*, Sèrie Monogràfica, 2, Centre d'Investigacions Arqueològiques, Girona, pp. 223-267.

⁽⁷³⁾ ROURE et al., (1988), pp. 60-63 i 108.

⁽⁷⁴⁾ Fem servir, per comparar, les UE 2001, 2002, 2004, 2015 i 2019, de l'ambulacre occidental del fòrum emporità que es

daten dins del segle III amb un moment final entorn del 270/275 (AQUILUÉ et al., (1984), pp. 199-237).

⁽⁷⁵⁾ Utilitzem, per comparar, el material procedent del farcit d'una torre romana a Casa Pastors, amb una cronologia final molt segura de segona meitat del III (NOLLA J. M. (1977) *La ciudat romana de Gerunda*, Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, pp. 130-373).

⁽⁷⁶⁾ NOLLA & AMICH (en premsa).

⁽⁷⁷⁾ És equiparable a la Fase IV de Puig Rodon, l'Estrat III de l'Habitació G-IV B de l'edifici de la Ciudatela de Roses (MARTÍN et al. (1979), pp. 155-198).

⁽⁷⁸⁾ ROURE et al. (1988), pp. 63-75 i 109.

cia, evident, de material residual i que constitueix una prova tangible d'una disminució d'aquestes ceràmiques, almenys al nord-est, d'ençà al segle III, davallada que també és constatable, si la comparem amb els períodes anteriors al segle IV, a l'abocador del fòrum a Tarragona⁽⁷⁹⁾ i que, de temps, havíem assenyalat en estudiar diversos jaciments d'aquesta zona⁽⁸⁰⁾. Interessa assenyalar també, la baixíssima representació de ceràmiques de la Gàl·lia meridional (TSC B, *Lucente* i estampades baix-imperials, oxidades i reduïdes), sempre molt per sota de les produccions de l'actual territori tunesí, i que tant en aquesta fase IV com en la V, se situen en percentatges baixíssims, que en alguns casos potser s'haurà de matisar. Quant a la desproporció entre producció a foc reductor o oxidant, les ceràmiques grises són més abundoses en tots aquests jaciments, en una relació variable entre la meitat i el terç del total. A Puig Rodon, de 79 fragments segurs de ceràmica estampada baix-imperial, 51 (64,56%) eren grises i només 28 (35,45%) eren ataronjades o vermelloses. Gairebé una relació d'u a tres.

La gràfica de Vilauba difereix, solament, en el percentatge d'àmfores, essent, en aquest cas, molt baix, molt lluny del 40% de Roses o Puig Rodon. Pel que fa a ceràmiques d'importació, la semblança amb les altres estacions és la nota característica amb l'afegit d'una presència extraordinària de TSA D, que no estem en condicions d'explicar.

Amb els documents que tenim a la mà (Roses, Puig Rodon, Vilauba, Tarragona,...) fa l'efecte que al llarg dels segles IV i la primera meitat del V, els contactes comercials entre els diversos punts del món mediterrani continuen activament sense que sembla que hi hagi grans diferències entre camp i ciutat. Si hi ha alguna diferència, almenys pel que fa a les àmfores i, per tant, a l'arribada de productes alimentaris, aquesta sembla que té a veure amb la proximitat i llunyania de l'estació del mar (Vilauba en comparació amb Roses, Puig Rodon o Tarragona). Caldrà, a partir de moltes més dades, de molts més jaciments, confirmar o rebatre això que ara sembla clar o copsar el comportament divergent entre vil·les que tinguessin una activitat econòmica distinta en cada cas.

8.4. Fase V

La gràfica (fig. 27) comparativa de tres jaciments ben coneguts, Roses, amb un moment final a les darreries del segle VI⁽⁸¹⁾, de la fase VI de Vilauba, de la mateixa època i amb una llarga pervivència fins a les darreries del segle VII o primers anys del VIII⁽⁸²⁾

i Puig Rodon, en aquest cas procedent de l'estrat superficial i molt afectat per l'erosió i l'arada i que si bé en sabem la seva existència no en coneixem ni la importància ni el moment final. Malgrat tot, és ben evident la proximitat estadística entre Roses i Puig Rodon, amb un altíssim percentatge de fragments amfòrics, i amb una presència constant, però reduïda en relació a les etapes anteriors, de ceràmica nord-africana. Vilauba ofereix un comportament ben diferent pel que fa a les importacions de qualsevol mena. Keay, sobretot⁽⁸³⁾, ha insistit en la davallada del gran comerç mediterrani a partir de la conquesta bizantina del nord d'Àfrica, Itàlia, Sicília, Illes Balears i sud i sud-est d'Hispania, que queda reduït a la costa i a les ciutats i la minva espectacular de les importacions a les vil·les rurals, com un reflex de la situació i d'un, cada cop més alt nivell d'autarquia i d'independència en relació a les ciutats. Roses, que planteja molts problemes per resoldre i que, encara a hores d'ara, no sabem exactament que és a la Baixa Antiguitat⁽⁸⁴⁾, podria no ser significatiu (i no oblidem que presenta per a les darreries del segle VI un percentatge de fragments amfòrics superiors al 50%) en trobar-se a tocar la costa i ser un nucli urbà, en canvi Puig Rodon (amb més d'un 20% de fragments d'àmfora), no és sinó una vil·la situada a poc més de 15 quilòmetres en línia recta del mar i ofereix un comportament molt més similar a Roses que a Vilauba. És, aquest, un comportament atípic? S'ha de relacionar amb la situació geogràfica que faria els establiments rurals amb una relativa proximitat al mar o a les grans vies de comunicació no practiquessin una economia d'autarquia tancada, com sembla passar en altres llocs? Cal explicar el cas de Puig Rodon a partir d'una alta especialització econòmica (ramaderia, per exemple, i terrisseria), que faria necessari l'arribada de productes alimentaris vinguts de fora? No estem, ni de lluny, en disposició de resoldre adequadament aquestes preguntes ni altres de semblants, mancats de dades referides a multitud d'estacions, rurals i urbanes, situades en llocs ben diferents. Quan això sigui possible, potser serem en condicions d'interpretar correctament la importància del gran comerç mediterrani al llarg de l'Antiguitat Tardana, i notar les diferències de comportament d'uns jaciments a altres explicables, en uns casos, per les peculiaritats pròpies de l'explotació i en altres, per una determinada localització en el territori. Pensem però que les evidències proporcionades per l'excavació de la vil·la de Puig Rodon ens obliguen a anar amb cura, a no precipitar-nos a l'hora de treure conclusions i a no generalitzar en excés.

⁽⁷⁹⁾ AQUILUÉ X. (1989) Les ceràmiques comunes de producció africana, *Un abocador del segle V d.C. en el Fòrum Provincial de Tàrraco*, Memòries d'Excavació, 2, Taller Escola d'Arqueologia, Tarragona, pp. 190-204.

⁽⁸⁰⁾ MARTÍN, NIETO & NOLLA (1979), pp. 65-66; AQUILUÉ et al. (1984), p. 203; NOLLA & PUERTAS (1988), pp. 56-65.

⁽⁸¹⁾ Fem servir els Estrats I i II de l'Habitació G-IV B (MARTÍN, NIETO & NOLLA (1979), pp. 38-153), que presenten una cronologia final de darreries del segle VI (NOLLA J. M. (1984) Excavaciones recientes en la Ciudadela de Roses. El edificio bajo-imperial, *Papers in Iberian Archaeology* (T.F.C. Blagg, R.F.J. Jones & S. J. Keay, Eds.), BAR International Series 193 (II), Oxford, pp. 444-449 i 457-459.

⁽⁸²⁾ ROURE et al., (1988), pp. 79-91 i 111.

⁽⁸³⁾ KEAY S. J. (1984), pp. 427-428 i 565, especialment; ID. (1987) La importación de vino y aceite en la Tarraconense Oriental en la Antigüedad, *El vi a l'Antiguitat, economia, producció i comerç al Mediterrani Occidental. Actes del I Col·loqui d'Arqueologia Romana*, Badalona, pp. 383-394. En contra, JARREGA R. (1987) Notas sobre la importación de cerámicas finas norteafricanas durante el siglo VI e inicios del VII d. de C., *II Congreso de Arqueología Medieval Española, Vol. II. Comunicaciones*, Madrid, pp. 336-344, especialment 340-342; AQUILUÉ X. (en premsa) Cerámicas decoradas africanas procedentes de la Torre de la Audiencia (Tarragona), *Empúries*, 48-50, Barcelona.

⁽⁸⁴⁾ Una anàlisi detallada del problema a NOLLA & AMICH (en premsa).